

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання
Форма навчання заочна
Кафедра правознавства

Допускається до захисту

Завідувач (начальник) _____ Галина ЛАВРИК
(підпис) (ініціали, прізвище)

« ____ » _____ 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему «Збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації
та їх проведення в Україні »**

***спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування»***

Виконавець роботи: Пеев Станіслав Тодоров

(підпис, дата)

Науковий керівник: Лаврик Галина Володимирівна

(підпис, дата)

Рецензент: Черчатий Олександр Іванович

(прізвище, ім'я, по батькові)

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Затверджую

Завідувач (начальник) кафедри

_____ Галина ЛАВРИК

(підпис, ініціали та прізвище)

«_____» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ ТА КАЛЕНДАРНИЙ ГРАФІК ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

**на тему «Збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації
та їх проведення в Україні»**

**студентом спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування»**

(шифр, назва)

Прізвище, ім'я, по батькові Пєєвим Станіславом Тодоровим

Затверджена наказом ректора №228-Н від «18» листопада 2022 р.

Зміст роботи	Термін виконання	Термін фактичного виконання
1. Підбір джерел та їх обробка	до 01.01.2023 р.	
2. Складання та затвердження плану роботи	до 01.04.2023 р.	
3. Написання та оформлення роботи	до 20.09.2023 р.	
4. Попередній захист роботи	до 15.11.2023 р.	

Дата видачі завдання «__» _____ 2023 р.

Студент (-ка) _____

Науковий керівник _____ д.ю.н., проф. Галина ЛАВРИК

Результати захисту магістерської роботи

Магістерська робота оцінена на _____

(балів, оцінка за національною шкалою, оцінка за ЄКТС)

Протокол засідання ЕК № _____ від «_____» _____ 2024 р.

Секретар ЕК _____

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Оцінювання магістерської роботи, виконаної студентом

Пєєвим Станіславом Тодоровим

(прізвище, ім'я, по-батькові)

**спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
освітньо-професійна програма «Публічне адміністрування»**

(шифр, назва)

ступеня магістра

**на тему «Збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації
та їх проведення в Україні »**

№ з/п	Критерії оцінювання	Бали
1.	Зміст (до 60 балів)	
2.	Оформлення та організація виконання (до 10 балів)	
3.	Захист (до 30 балів)	
	Усього балів	
	Оцінка за національною шкалою	
	Оцінка за шкалою ЄКТС	

Підпис членів екзаменаційної комісії:

Протокол засідання ЕК № _____ від « _____ » _____ 2024 р.

Секретар ЕК _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ВУЛИЧНИХ ПОХОДІВ, ДЕМОНСТРАЦІЙ ТА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ	11
1.1 Теоретичні підходи до розуміння зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та їх проведення.	11
1.2 Стандарти і практики проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій.	21
РОЗДІЛ 2. ЗБОРИ, МІТИНГИ, ВУЛИЧНІ ПОХОДИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ ЯК ПРОЯВ УЧАСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	38
2.1. Нормативно-правові інструменти регламентації інституту мирних зібрань	38
2.2. Встановлення реєстраційного порядку проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій	49
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ВУЛИЧНИХ ПОХОДІВ, ДЕМОНСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ	60
3.1. Збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації під час воєнного стану	60
3.2. Відповідальність за перешкоджання мирним зібранням в Україні та практика адміністративних судів і Верховного Суду	68
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. В умовах сучасної демократизації в Україні спостерігається виражена тенденція до активізації громадянського суспільства у вирішенні ключових питань, які стосуються політики, економіки, соціальної сфери та інших аспектів суспільного життя на різних рівнях – як загальнонаціональному, так і місцевому. Однією з проявів цієї активності є участь громадян у мирних зібраннях, яке є основоположним і невідчужуваним правом людини і громадянина. Без ефективного використання цього права неможливий повноцінний розвиток демократичних інститутів та зміцнення громадянського суспільства загалом.

Реалізація права на мирні зібрання дає можливість громадянам та їх об'єднанням захищати свої інтереси, висувати вимоги перед владою, публічно обговорювати соціальні проблеми. Реалізація права на мирні зібрання втілює важливі демократичні функції, дозволяючи громадянам брати участь у владних справах, в тому числі у розробці програм та законів. Цей механізм свідчить про перевагу суспільства над державою, що є важливою характеристикою демократичного режиму. Чіткість і реалізованість цього права служать індикаторами рівня розвиненості громадянського суспільства.

Свобода мирних зібрань є політичним правом, яке гарантується конституційними документами демократичних країн та знаходить своє відображення в міжнародних правових актах з прав людини. У Конституції України закріплено право громадян на мирні зібрання, і це право регулюється міжнародними зобов'язаннями країни. Однак відсутність спеціального закону про мирні зібрання в Україні призводить до невизначеності деяких аспектів цього права. Важливо врахувати конкуруючі права та свободи та обмеження,

які можуть застосовуватися в інтересах національної безпеки чи громадського порядку.

Враховуючи поточні виклики та євроінтеграційні прагнення України, конституційне право на мирні зібрання потребує належного законодавчого врегулювання та уточнення для забезпечення повноцінної реалізації, уникнення ризиків та зловживань.

Нинішній відсутній консенсус серед науковців з питань правового регулювання мирних зібрань в Україні вимагає системного аналізу та теоретичного узагальнення наукових джерел. Нові виклики сучасності ставлять нові завдання щодо реалізації та забезпечення цього права, що вимагає формування науково обґрунтованих підходів до інституту мирних зібрань в сучасній правовій науці.

Огляд наукових джерел. Фрагментарно питання організації та проведення мирних зібрань піднімалось в роботах таких науковців як: Алоян А.М., Егліт В.І., Білаш О.В., Денісова М. М., Дряпіка М., Клименко О.І., Колісник О. В., Кузніченко С.О., Куйбіда Р.О., Лаба О. В., Лемішко Ю.М., Ляхівненко С. М., Мельник Р.С.

Мета й завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає в проведенні аналізу вітчизняного та міжнародного нормативного матеріалу, а також судової практики задля виявлення критичних точок та шляхів їх подолання у реалізації права на мирні зібрання.

Для досягнення вищевказаної мети було визначено наступні завдання:

- виокремити теоретичні підходи до розуміння зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та їх проведення;
- проаналізувати стандарти і практики проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій в розрізі міжнародних стандартів на зарубіжного досвіду;

- дослідити нормативно-правові інструменти регламентації інституту мирних зібрань;
- описати особливості встановлення реєстраційного порядку проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій на прикладі локальних актів та повноважень органів державної влади з цього питання;
- зацентувати увагу на особливості проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій під час воєнного стану;
- здійснити комплексний аналіз ретроспективи відповідальності за перешкоджання мирним зібранням в Україні та практика адміністративних судів і Верховного Суду.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі організації та проведення мирних зібрань в Україні.

Предметом дослідження виступає право на свободу мирних зібрань в Україні та державах Європейського Союзу.

Методи й інформаційна основа дослідження. Методологічною основою цього дослідження є система методів філософського, загальнонаукового та спеціально-наукового рівнів. Використання цих методів обумовлене застосуванням системного підходу, який дозволяє аналізувати проблеми в контексті їх соціального змісту та юридичної форми.

Загальнонаукові методи пізнання включають логіко-семантичний метод для поглибленого вивчення понятійного апарату та історичний метод для дослідження динаміки розвитку права на мирні зібрання, враховуючи вітчизняний та зарубіжний історичний досвід. Термінологічний метод використовується для з'ясування термінів, пов'язаних із мирними зібраннями.

З числа спеціально-наукових методів використовується порівняльно-правовий метод при вивченні міжнародного досвіду регулювання права на мирні зібрання. Також застосовуються формально-юридичний метод для

аналізу чинного законодавства України та метод прогнозування для визначення тенденцій та перспектив у сфері регулювання мирних зібрань.

Нормативною основою дослідження служили Конституція України, міжнародні документи, законодавчі акти України, рішення Верховної Ради України, акти Президента України, рішення Кабінету Міністрів України, акти центральних органів виконавчої влади, рішення Конституційного Суду України та рішення судів загальної юрисдикції, які стосуються реалізації права на мирні зібрання. Також вивчалось відповідне законодавство та судова практика країн Європейського Союзу.

Емпіричною основою дослідження послужили узагальнення рішень Конституційного Суду України, судової практики українських судів, Європейського суду з прав людини, щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Також використовувалися політико-правова публіцистика, статистичні матеріали та аналітичні записки.

Науковою новизною роботи є ряд висновків та положень магістерською роботи, зокрема наступні.

1. Запропоновано визначити поняття «право на мирне публічне зібрання» його як відкрите, мирне та доступне кожному вираження колективної думки з будь-яких суспільних питань. Це має на меті привернення уваги громадськості, органів влади чи місцевого самоврядування до конкретної проблеми, висунення вимог або висловлення підтримки або осуду рішень влади. Право на мирні публічні зібрання може здійснюватися через різні організаційні форми та може включати в себе використання агітації та технічних засобів фізичними особами, політичними партіями, громадськими або релігійними об'єднаннями.

2. Зроблено висновок, що недосконалість законодавчої бази призводить до неоднозначності і непослідовності рішень національних судів у справах, пов'язаних із здійсненням права на мирні зібрання.

3. Консатовано, що обмеження зібрань повинні бути пропорційні визначеним цілям, і такі обмеження повинні застосовуватися лише в необхідному обсязі для забезпечення загального блага та порядку у громадськості. Європейський суд з прав людини формулює широкий спектр принципів та умов для повноцінної реалізації свободи мирних зібрань. Відзначається, що базові стандарти, визначені у рішеннях Суду, не є вичерпними, і у нових постановках Суд продовжує розширювати та уточнювати їх відповідно до розвитку суспільства та змін у європейському публічному порядку.

Практичне значення дослідження. Отримані результати мають практичне значення, оскільки положення, твердження і висновки, викладені у дисертації, можуть бути застосовані у наступних сферах:

— науково-дослідній сфері. Основні положення та висновки дисертації можуть служити основою для наукових розробок у галузі конституційно-правового регулювання права на мирні зібрання, зокрема було опубліковано тези доповіді «Право на свободу мирних зібрань у праві європейського союзу» (С. Т. Пєєв, Г. В. Лаврик. Право на свободу мирних зібрань у праві Європейського Союзу. *Збірник матеріалів їх міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції*. 2023. С. 858–862.).

— сфері правотворчості. Висновки та рекомендації, представлені у дисертації, можуть послужити підґрунтям для вдосконалення законодавства, включаючи прийняття законопроектів щодо узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами та виконання міжнародно-правових зобов'язань.

— правозастосовній діяльності: Результати можуть використовуватися під час судового розгляду та вирішення юридичних спорів, а також при розгляді Конституційним Судом України конституційних скарг громадян.

— навчальному процесі: Висновки та положення роботи можуть бути корисними при написанні монографій, посібників, підручників, а також в укладанні навчальних програм та навчально-методичних комплексів для студентів-правників у вищих навчальних закладах. Ці матеріали можуть також бути використані у популярно-просвітницькій літературі та діяльності юридичних клінік.

Відомості про обсяг і структуру роботи. Дана дипломна робота складається з вступу, 3 розділів, 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 106 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ВУЛИЧНИХ ПОХОДІВ, ДЕМОНСТРАЦІЙ ТА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

1.1. Теоретичні підходи до розуміння зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій та їх проведення

Для детального дослідження особливостей здійснення мирних зібрань в Україні необхідно звернути увагу на основоположні дефініції цієї тематики дослідження.

Перш за все, пропонуємо зосередити увагу на поняттях «збори», «мітинги», «вуличні походи», «демонстрації». Більшість науковців розділились на тих, що конкретизують кожне поняття та тих, хто об'єднує їх поняттям «мирні зібрання».

Щодо перших, то Лемішко О.М. визначає збори громадян як організований та підготовлений у визначеному місці захід з метою обговорення, прийняття рішень з кола питань, затвердженого його учасниками, що має для них спільний інтерес. Мітинг в свою чергу визначається як вид організовано проведених зборів у визначеному місці з можливістю використання засобів агітації, звукопідсилення та інших технічних засобів, метою яких є висловлення солідарності, заклику, вимоги, апеляції до певних рішень чи дій органів державної влади, чи громадських чи інших організацій з приводу різних питань життя, політики, які завершуються зазвичай прийняттям резолюції учасника. Демонстрація на думку науковця – це організований рух групи громадян з обов'язково визначеним маршрутом організаторами, шляхами загальних місць, наприклад повз населених пунктів задля привернення уваги

органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості до питання, що турбує суспільство [33, с. 10].

Експерти Центру політико-правових реформ визначають мирні зібрання як будь-який публічний захід, що відбувається в публічному місці, мирно, без зброї й проходить у формі пікетування, зборів, демонстрацій, походу, мітингу або у будь-якому іншому поєднанні цих форм чи інших, не заборонених законом формах для вираження особистої, громадянської або політичної позиції з будь-яких питань [22, с. 32]. Таким чином, це визначення розширяє поняття мирних зборів, що не обмежуються лише тими формами, що зазначені в законодавстві України.

Законодавець в Кримінальному кодексі України визначає збори і мітинги як організоване, масове зібрання громадян, мирним шляхом в одному місці, задля здійснення прилюдного обговорення та/або вираження свого ставлення до дій чи бездіяльності органів державної влади і місцевого самоврядування тощо [12].

Відповідно до такої позиції поняття «мирних зібрань» та «право мирних зібрань» є більш ширшим та включає до свого складу поняття «збори», «мітинги», «вуличні походи», «демонстрації».

З огляду на аналіз доктринальних підходів можна стверджувати, що мирні зібрання є особливою формою активності громадянського суспільства, що полягає у добровільному, відкритому, безоплатному, прилюдному зібранні неозброєних осіб, що ініційоване як спосіб забезпечення участі громадян та їх об'єднань у вирішенні суспільно-необхідних питань місцевого або державного значення, що не суперечить вимогам чинного законодавства України та насамперед Основному Закону.

Відповідно з цього випливає, що правом мирного зібрання є конституційне право громадян юридично задовольняти свої інтереси щодо публічної демонстрації своїх поглядів, агітації їх або підтримки ідей інших осіб

або навпаки виступу проти таких поглядів, що відбувається в формі зборів, мітингу, походу, демонстрації чи іншого заходу.

Віднесення таких заходів до мирних зібрань має відбуватись через призму статті 39 Конституції України, оскільки вона не розповсюджується на зібрання, метою яких є інша, аніж привернення уваги до нагального соціально значущого питання [Лемішко Ю.М. Конституційно-правові основи участі громадян України у масових публічних заходах: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02; Національна юридична академія наук України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. С. 19 с. 215]. Варто також не включати в цю категорію організаційні збори жителів певної територіальної громади, гродські слухання, інші зібрання, передбачені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», зібрання жителів, що проводяться відповідно до ЗУ «Про органи самоорганізації населення», збори трудових колективів, зістрічі з виборцями, релігійні зібрання.

Конституція України до форм мирних зібрань відносить збори, мітинги, походи і демонстрації [11]. Проте, варто зважати, що ці положення не зазнавали змін від початку їх внесення до Конституції, тож законодавець не міг врахувати всіх нових видів мирних зібрань, до яких належать одночасні пікети, одиночний пікет, мовчазні марші, мотопробіги, сидячі демонстрації, проте метою таких заходів має бути привернення уваги до нагального суспільно-значущого питання.

О. Клименко в якості мети права на мирні зібрання визначає відкрите, публічне висловлення власних певних поглядів та агітацію за них чи підтримку поглядів інших суб'єктів, а також здійснення інших гарантованих прав та свобод людини і громадянина [28, с. 6].

Метою участі у зборах, мітингах, походах, демонстраціях є спроба вплинути на відповідні органи та їх рішення шляхом узгодження і вираження колективної думки зі суспільно значущих питань, примусити владні структури

бути відповідальними за свої рішення і суспільну політику, яку вони проводять, здійснення контролю за реалізацією державних рішень, вираження власної політичної думки, вплив на політику й життя держави [49, с. 35-36].

Погоджуючись із думкою вищевказаних учених, не поділяємо позицію інших дослідників, які вважають, що мирні зібрання мають на меті лише участь у політичному житті держави та суспільства [47, с. 34–35]. Більш аргументованою вважаємо позицію Р. Мельника, який визначає мету мирних зібрань як вираження різних, не тільки політичних, поглядів або їх формування. Учасники зібрань можуть висловлювати думки, переконання, уявлення, віру (особливо під час релігійних зібрань), які відображають їхню свідомість [59], оскільки саме завдяки ним формуються або виражаються погляди. Тому Конституція України, надаючи право приватним особам збиратися мирно, створює певні можливості брати участь не лише у політичному житті, але й реалізовувати та спільно захищати будь-які інші свої права, свободи, чи інтереси.

Така позиція цілком узгоджується з позицією Європейського суду, який звертає увагу на можливість організації та проведення мирних зібрань з будь-яких питань державного, політичного, суспільного життя (наприклад, демонстрація лікарів у 1980 р. проти легалізації абортів в Австрії; марш у Варшаві в 2005 р., присвячений дискримінації секс-меншин, жінок і осіб з відхиленнями) [36].

Пропонуємо більш детально зупинитись на тих формах мирних зібрань, що визначаються Основним законом.

Тож, збори – це цілеспрямована акція з метою дискусії та обговорення визначеного суспільнозначущого питання та подальших дій. Збори можуть бути організовано з будь-яких питань, не заборонених законодавством, проте науковці Тронько О.В. та Мельник Р.С. виокремлюють зібрання політичних

партій та Союзів, оскільки вони мають на меті на посиленні певної політичної позиції як частини агітації, а не на вирішення суспільно-необхідних питань.

Закон не конкретизує місце проведення таких зборів, це може бути як певне приміщення так і відкритий простір, головне щоб доступ до цих зборів був у всіх людей. Проте, якщо збори плануються в приміщенні то обов'язковою є згода у вигляді від власника приміщення. Самі збори як правило не є актом протесту, а є підготовчим етапом до таких дій.

Дискусійним питанням залишається аспект визнання зібрання членів певного об'єднання публічними, оскільки законодавчий встановлений порядок врегулювання мирних зібрань поширюється лише на публічні зібрання. Якщо не визначати зібрання публічним, то це унеможлиблює присутність на них представників правоохоронних органів та журналістів [11].

Таким чином, приходимо до висновку, що збори є мирним зібранням з необмеженим колом учасників.

В свою чергу мітинг, як правило, є наслідком зборів і є реалізацію результатів проведених обговорень та підготовки. Учасники мітингу є вже прихильниками певних ідей, що сформувались за результатами збору, такі ідеї представлені у вигляді вимог і пропозицій щодо вирішення суспільної проблеми. Мітинг є більше відкритим та публічним заходом, оскільки може супроводжуватись різними інсценуваннями певних дій. Мітинг є більш небезпечним оскільки від мирного зібрання може в раз перетворитись на масові заворушення [30].

Закон України «Про національну поліцію» зобов'язує правоохоронні органи забезпечувати права і свободи людини та реалізацію стихійного мітингу. Стихійний мітинг є різновидом мітингу та визначається як мирне зібрання, якщо його учасники діють в межах діючого законодавства та мають на меті демонстрацію органам місцевого самоврядування, органам державної

влади, громадськості певних визначених ідей, думок, стратегій, що представлені у письмовій формі.

Похід є мирним зібранням, що передбачає рух певною частиною або повз населений пункт за встановленим маршрутом, який потребує узгодження із відповідним компетентним суб'єктом та іноді обмеження руху транспорту з метою привернення уваги до певного питання.

За загальним правилом релігійні походи (хресна хода) не розглядається як мирним зібранням у формі походу, проте після прийняття Україною Томосу про автокефалію це питання залишається дискусійним, оскільки фактично це масова прилюдна акція, яка врегульовується статтею 39 Конституції України та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», проте зважаючи на загострення релігійних суперечок такі виступи можуть бути прихованими дестабілізаційним чинником [49]. Відповідно до Підсумкового документу Віденської зустрічі представників держав-учасниць наради за безпеку і співробітництво у Європі (1989 р.) хресна хода потрапляє під заборону якщо під час неї виголошуються заклики на поваення державного суверенітету України, заклики до воєнізованих заходів.

Демонстрація – це класична форма зібрання, що організовується з метою пропаганди, тобто прилюдного вираження політичних переконань або досягнень. Демонстрація є різновидом походу, до спільних рис належить те, що вона також потребує узгодження маршруту руху з відповідним суб'єктом та обмеження руху транспорту. До ознак демонстрації належить мета, завдання, організатори. Може бути протестною та непротестною.

І хоча законодавчо визначеним є лише цей перелік форм мирних зібрань, проте ми пропонуємо розглядати також пікетування як один з частих виявів мирних зібрань. Пікетування є схожим на мітинг, оскільки є статичним зібранням з метою привернення уваги громадськості, органів місцевого самоврядування, органів державної влади до порушень законодавства,

наприклад проти незаконної забудови. Пікети можуть бути політичні та неполітичні, масові та одиночні, проте завжди є підвидом пасивного спротиву [47, с. 228].

Найбільш складним є реалізація одиночного пікету, оскільки мирне зібрання передбачає декількох учасників таких акцій, тож з огляду на це одиночний пікет гарантується правом вільного висловлення своїх думок та переконань.

Одним з різновидів пікетування є блокування доступу до певних об'єктів, їх захоплення. Звісно такі дії перешкоджають нормальній роботі таких об'єктів [47, с. 228].

Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що блокування входу до приміщення суду або блокування автостради не дає підстав визначати такі зібрання немирними. Так, у справі «Сергій Кузнецов проти Російської Федерації» зазначалось, що стаття 11 Європейської конвенції з захисту прав людини і основних свобод користується спеціальним законом для зборів та має розглядати справу передусім з огляду на це положення, тлумачучи його з урахуванням положень статті 10 зазначеної Конвенції [52]. В цьому питанні важливою є мета таких дій – правомірною є мета – привернення уваги, а обмеження права третій осіб є незаконним. Ст. 39 Основного закону забороняє проведення мирних зібрань, які порушують права та свободи інших осіб [9].

Конституційне право на збори, мітинги, походи і демонстрації має певні ознаки. Реалізуючи зазначене право громадськість може обговорювати різні питання політичного, економічного і соціально-культурного характеру; проекти законодавчих актів і питань, винесених на референдум і т.і. Мирний характер виступає в якості його найважливішої ознаки.

Поняття «мирно» в українській мові охоплює декілька аспектів:

- 1) без війни, в мирі;
- 2) без сварок, дружелюбно, миролюбно;

3) тихо, спокійно;

4) людно, багатолюдно [36 , с. 543].

1. Важливою вбачається позиція ЄСПЛ згідно якої навіть у разі реальної небезпеки публічної демонстрації в результаті заворушень та в результаті подій, що знаходяться поза контролем тих, хто організовує такі зібрання, така демонстрація не підпадає під дію Конвенції, але будь-які обмеження, встановлені для таких зібрань, повинні здійснюватися відповідно до її положень [53]. Отже, заплановане зібрання осіб для вираження загальних цілей повинне вважатися мирним заходом навіть тоді, коли окремі учасники не є мирними, а дії влади, у тому числі заходи розгону й заборони, мають відповідати принципу необхідності й пропорційності.

Відповідно до Конституції України (частина 1 статті 68), кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України. Відповідно до частини 2 статті 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Відповідно до положень Конституції, частина 3 статті 24 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також відповідно до Конституції та законів України, передбачає, що вони у своїй діяльності також керуються Конституцією та законами України, актами Президента України, Ради Міністрів України, а в Автономній Республіці Крим - нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим та Ради Міністрів України, рішеннями Ради Міністрів України.

Відповідно до пункту "б" частини 1 статті 38 Закону, до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад відповідно до закону належить вирішення питань, пов'язаних із проведенням зборів, мітингів,

походів і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів, а також забезпеченням безпеки під час їх проведення [18].

Громадяни можуть проводити збори, походи і демонстрації за умови обов'язкового попереднього сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування. Таке сповіщення здійснюється громадянами через організаторів зібрання.

Строком завчасного сповіщення відповідних органів про проведення конкретного колективного зібрання вважається період від дати такого сповіщення до дати проведення зібрання.

Строк завчасного сповіщення має бути в розумних межах і не повинен обмежувати право громадян на проведення зборів, походів і демонстрацій, передбачене статтею 39 Конституції України.

Такі умови мають слугувати гарантією реалізації цього права. У цей період зазначені органи також повинні вжити низку підготовчих заходів для забезпечення, зокрема, безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, підтримання громадського порядку та захисту прав і свобод інших осіб.

У разі необхідності органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування можуть погоджувати з організаторами масових зібрань дату, час, місце, маршрут, умови і тривалість проведення заходу. Строк завчасного сповіщення також має бути достатнім для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначити, чи відповідає проведення такого зібрання законодавству, та, у разі необхідності, звернутися до суду для вирішення спору відповідно до частини 2 статті 39 Конституції України.

З метою організації мирного зібрання та надання можливості компетентним органам забезпечити охорону громадського порядку під час проведення мирного заходу, організатор повинен включити до повідомлення

про проведення заходу наступну інформацію: дата, час початку та орієнтовна тривалість заходу, мета та форма проведення заходу, місце проведення заходу, маршрут руху демонстрантів або учасників ходи (заходи, що передбачають рух учасників (наприклад, хресні ходи, демонстрації тощо), кількість учасників заходу, ім'я, прізвище, ім'я, прізвище, адреса та номер телефону організатора мирного заходу, дата подання повідомлення.

За загальним правилом, рівень шуму під час проведення мирних заходів, у тому числі використання звуковідтворювальної, аудіо- та відеоапаратури тощо, не повинен перевищувати рівнів, визначених гігієнічними нормами, залежно від характеру та місця проведення мирного заходу [57].

Крім того, окремі аспекти організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій регулюються статтями 182 та 183 Кодексу адміністративного судочинства України, які передбачають обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання та провадження у справах за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про усунення обмежень щодо реалізації права на мирні зібрання. Закон встановлює особливості, які полягають у наступному. Зокрема, частинами 1 та 5 статті 182 Закону передбачено, що у разі отримання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів чи демонстрацій органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування мають право звернутися до місцевого адміністративного суду за місцезнаходженням такого заходу з адміністративним позовом про негайну заборону його проведення чи обмеження права на мирні зібрання в інший спосіб (щодо місця і часу їх проведення). Закон передбачає, що право на проведення мирного зібрання належить суду.

Якщо суд встановить, що проведення зборів, мітингу, походу, демонстрації або іншого зібрання може призвести до реальної небезпеки заворушень чи злочинів, загрози здоров'ю населення або правам і свободам інших людей, він зобов'язаний в інтересах національної безпеки та

громадського порядку задовольнити позовну заяву позивача. У рішенні зазначено, в який спосіб може бути обмежено реалізацію права на мирні зібрання. Відповідно до частини 1 статті 183 Закону, організатори зборів, походів, демонстрацій та інших мирних зібрань мають право звернутися до адміністративного суду за місцем їх проведення з позовом про усунення обмежень у реалізації права на мирні зібрання з боку органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, які були сповіщені про їх проведення [1].

Стандарти і практики проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій

Стандарти проведення зборів, мітингів, вуличних походів встановлюються як на національному так і міжнародному рівні. Пропонуємо розпочати аналіз з останнього.

Міжнародні стандарти проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій ґрунтуються на розумінні свободи мирних зібрань як з призми природнього права так і свободи проводити такі зібрання в публічних місцях і в приміщеннях як одного з центральних питань політичного й суспільного життя демократичної країни. В основі цього принципу лежить зобов'язання держави забезпечити кожній людині реалізацію даного права. Реалізація цього права включає в себе позитивні зобов'язання держави (сприяти реалізації таких прав), та негативні зобов'язання (утримання від втручання в організацію).

Вважаємо важливим дотримання та врахування принципів, прецедентів міжнародного права, міжнародних договорів, ратифікованих Україною, вплив міжнародних та європейських правових інститутів на правозастосовну практику, відзначаючи важливу роль Ради Європи, ОБСЄ, ЄС, практики ЄСПЛ,

діяльності Венеціанської Комісії, Генеральної Дирекції з прав людини та принципу верховенства права Ради Європи зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні.

Загалом, стандартом є певний зразок поведінки. В доктрині зазначається про важливість вираження стандартів в певних нормативно-правових нормах, що надає їм обов'язковості.

Слушною є думка О.Скакун щодо того, що стандарти мають загальний характер, від них неможливо відступити, а тому їх значення полягає в тому, щоб усі конкретні норми з прав людини розроблялись саме на підставі певних принципів, які одночасно є критерієм їх законності. Більшість стандартів прав людини, що викладені в міжнародних актах, визнаються як принципи і норми міжнародного права і мають обов'язкову силу для всіх демократичних держав світу [45, с. 6].

Так, Тищенко К. підтримує думку Скакун О. та викоремлює взаємоз'язок міжнародно-правових стандартів з категорією загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, проте вчений наголошує, що правового значення вони набувають лише після імплементації їх в національне законодавство [16, с. 328].

П. Рабінович, О.Венецька розглядають міжнародні стандарти як принципи та норми, які є уніфікованими та універсальними як текстуально, так і функціонально. Вони містяться у міжнародних актах і документах і визначають необхідний або бажаний мінімальний зміст та обсяг прав людини. Ці стандарти використовують абстрактні, часто оціночні терміно-поняття, які залежать від рівня соціального розвитку та його змін. Вони також визначають позитивні обов'язки держав щодо забезпечення, охорони та захисту цих прав. За порушення цих стандартів передбачені політико-юридичні або політичні санкції [74].

О. Саленко вказує, що стандарти міжнародного права містяться в джерелах міжнародного права, які мають подвійне значення - матеріальне, пов'язане з міжнародними відносинами, і формальне, виражається у зовнішніх формах, що містять юридичні норми. Стандарти є юридичною категорією і включають загальні та спеціальні міжнародні конвенції та договори, міжнародні правові звичаї, загальні принципи міжнародного права, судові рішення, прийняті міжнародними судовими органами, а також правові доктрини [18, с. 264].

С. Ляхівненко надає розширену характеристику міжнародних правових стандартів з онто-гносеологічного та функціонального погляду. Він вказує на наступні аспекти:

а) Міжнародні правові стандарти представляють собою принципи і норми, що регулюють поведінку суб'єктів права і містяться в основних джерелах міжнародного права, які включають універсальні і регіональні правові акти.

б) Ці стандарти слід розглядати як оптимальні юридичні вимоги, які стосуються правових систем країн-учасниць міжнародного співтовариства.

в) Вони відображають найцінніші досягнення міжнародного права і є результатом спільної праці держав-членів міжнародної спільноти та універсальних і регіональних міжурядових організацій.

г) Ці стандарти фіксуються у вигляді принципів і норм права у відповідних джерелах права і є обов'язковими для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі стандарти.

г) Вони становлять основу для узгодження міжнародного і національного права [40, с. 667].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 1986 року № 41/120 "Встановлення міжнародних стандартів в галузі прав людини" є важливим кроком у вирішенні проблеми встановлення критеріїв для розробки стандартів у галузі прав людини. У цьому документі визначено принципи, які повинні бути враховані при подальшій розробці документів у цій галузі. Зокрема, ці принципи передбачають узгодженість з наявними нормами у галузі прав людини, фундаментальний характер, визнання як джерела прав та обов'язків, наявність ефективних механізмів здійснення та широку міжнародну підтримку [80].

Свобода мирних публічних зібрань визнається низкою міжнародних і регіональних документів юридично обов'язкового і необов'язкового (рекомендаційного) характеру. На міжнародному рівні це право гарантується статтею 20 (1) Загальної декларації прав людини; статтею 21 Пакту; статтею 5 (d) (ix) Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; статтею 5 Декларації про право і обов'язки окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загальновизнані права людини та основні свободи, статтею 15 Конвенції про права дитини. На регіональному рівні - статтею 11 Африканської хартії прав людини і народів; статтею 15 Американської конвенції про права людини; статтею 11 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Копенгагенським документом ОБСЄ 1990 року.

Статтею 21 Пакту ООН 1966 року, який було ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року, кожному гарантується право на свободу мирних зборів, користування яким не підлягає жодним обмеженням, за виключенням тих, які визначені лише законом і є необхідними в демократичному суспільстві задля забезпечення інтересів державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб [61].

Учасники Пакту мають зобов'язання забезпечувати належний та ефективний правовий захист осіб, чиї права, передбачені Пактом, були порушені, включаючи випадки порушень офіційними особами. Держави повинні забезпечувати правовий захист таким особам через відповідні уповноважені компетентні органи, що передбачені правовою системою кожної держави (законодавчі, адміністративні, судові та інші органи). Крім того, держави повинні забезпечувати засоби правового захисту таким особам шляхом впровадження компетентними владними органами. Особлива увага приділяється статті 21 Пакту, яка стосується захисту не тільки організованих, але й неорганізованих спонтанних зібрань приватних осіб. Ці зібрання дають можливість учасникам висловлювати свої позиції з актуальних проблем державного, політичного, соціального і суспільного життя, визначаючи загальну спільну мету своєї участі. Важливо підкреслити, що норми Пакту є обов'язковими для країн-підписантів. Тому в самому Пакті визначається перелік випадків, коли можлива обмеження права на мирні публічні зібрання.

Права і свободи, які передбачені Європейською Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, охоплюють різні аспекти людського життя і мають громадянську, соціальну, політичну та економічну спрямованість. Вони включають такі права як право на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирні збори і асоціації, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборону дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, а також неприпустимість покарання без закону.

Стаття 11 Конвенції гарантує кожній людині право на свободу мирних зібрань, зазначаючи, що це право не підлягає жодним обмеженням. Проте, це право може бути обмежене випадками, коли обмеження є необхідними в демократичному суспільстві з метою забезпечення національних інтересів,

громадської безпеки, охорони порядку, здоров'я або моралі та запобігання злочинам. Примітно, що виключення з цього правила стосується осіб, які входять до складу збройних сил, поліції або органів державного управління [58].

Україна, ратифікувавши Конвенцію, визнала право кожного громадянина, що перебуває на її території, звернутися з позовом до Європейського суду з прав людини, якщо вичерпано всі внутрішні засоби захисту. Українські органи державної влади повинні забезпечити умови, за яких дотримуються права і свободи, гарантовані Конвенцією, і у разі їх порушення забезпечувати ефективний захист цих прав.

Конституція України визнає міжнародні договори частиною національного законодавства за умови отримання згоди парламенту щодо їх обов'язковості, що ставить на Україну зобов'язання належно виконувати ці зобов'язання.

Норми Конвенції мають пряму дію, гарантують права і свободи і не потребують прийняття додаткових актів державами-учасниками. Вони мають фундаментальний характер і переважають над положеннями національного законодавства, якщо останні суперечать їм. Основна мета Ради Європи полягає у досягненні більшої єдності між її державами-членами, що забезпечується створенням Європейського суду з прав людини як спеціального контролюючого механізму.

Підкреслюється, що Європейський суд з прав людини, тлумачачи свободу мирних зібрань, нерідко наголошує на її взаємозв'язку з іншими правами, зокрема свободою вираження поглядів, що є однією з мет свободи мирних зібрань та одним із способів її реалізації.

Згідно з законодавством [2], парламентом України повністю визнана юрисдикція Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у всіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування Європейської Конвенції про захист

прав людини. Під час розгляду справ українські суди також застосовують Конвенцію та практику ЄСПЛ [3]. Це означає, що рішення ЄСПЛ не лише щодо України, але й щодо всіх держав-учасниць Ради Європи є джерелом права українського законодавства.

Така особливість практики ЄСПЛ пояснюється характером його рішень, які мають обов'язковість у вирішенні конкретних проблем. Хоча ці рішення можуть стосуватись іноземної держави, вони можуть бути застосовані для вирішення аналогічних проблем в Україні. Це відповідає принципу правової визначеності, за яким можна передбачити та прогнозувати рішення в таких випадках.

О. Колісник підтримує думку, що національні суди, виконуючи свої функції, повинні керуватись ідеями справедливості та гуманності, які є характерними ознаками рішень ЄСПЛ. Вони не повинні обмежуватись формальним тлумаченням норм права та посилатись на них як безпосереднє джерело права. Замість цього, вони повинні намагатись втілювати в свої рішення зазначені позитивні особливості [29, с. 481].

У 1997 році Австрійський Вищий Суд звернувся до Європейського Суду справедливості за попередньою думкою (preliminary ruling) у справі «Kremzov v. Republik Österreich» щодо визначення міри впливу рішень Європейського суду з прав людини на країну-учасницю. Під час вирішення цього питання, ЄС спирався на п'ять своїх попередніх рішень. Першим пунктом було те, що «основні права становлять невід'ємну частину загальних принципів права ЄС». У висновку Opinion 2/94 (RE the Accession by the Community to the European Human Rights Convention) ЄСПЛ відзначив, що Конвенція має особливе значення, але ЄС не може вступати до неї без внесення значних поправок до установчих договорів. Другим питанням у відповіді Суду було те, що заходи, не сумісні з визнаними та гарантованими правами людини, також не є прийнятними у ЄС. На підтвердження цих положень, Суд звернувся до справи

260/89 «Elliniki Radiofonía Tileorassi Anonimi Etairia (ERT AE) & Another v. Dimotiki Etaria Pliroforissis & Sotirios Kouvelas & Another» (ERT AE). У цій справі Суд визнав, що норми права ЄС повинні тлумачитися відповідно до принципів, викладених в Європейській конвенції, коли питання, що розглядається, прямо стосується ЄС. Третім пунктом аналізу Європейського Суду справедливості було те, що коли питання виникають при застосуванні права Співтовариства, Суд повинен максимально сприяти національному суду діяти як у відповідності з правом ЄС, так і згідно з положеннями Конвенції [26]. У справі SPUC (Case 159/90 Society for the Protection OF Unborn Children Ireland Ltd (SPUC) v. Steven Grogan & Others (SPUC), Європейський Суд справедливості дійшов висновку, що коли зміст спірного питання стоїть за межами права ЄС, то Суд не має повноважень давати настанови щодо тлумачення (interpretive guidance). Змістом четвертого висновку у справі було те, що теоретична можливість обмеження права на свободу пересування не створює достатнього зв'язку з правом Співтовариства, щоб виправдати застосування його положень. У справі, на яку посилався Суд (Case 180/83, Hans Moser v. Land Baden-Württemberg (Moser), було визнано, що «чисто гіпотетичні» наслідки не є предметом позову та положення права ЄС не може бути використано для того, щоб добиватися застосування внутрішнього законодавства держави (Німеччини) [24, с. 150].

Бюро демократизації та прав людини Організації безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) відіграє важливу роль у виробленні міжнародних стандартів щодо права на мирні публічні зібрання. Ця організація інкорпорує міжнародні стандарти з права на мирні публічні зібрання, які існують не лише у вигляді норм міжнародних угод та декларацій, але й у правовій доктрині. Вона також надає допомогу у розробці законопроектів щодо свободи зібрань.

Свобода мирних зібрань, об'єднань і висловлювання думки є важливими складовими концепції безпеки ОБСЄ. Згідно зі стратегією ОБСЄ, організація сприяє створенню умов, що дозволяють всім людям повністю користуватися своїми правами та основними свободами через демократичні інститути, належні судові процедури та верховенство закону. Це включає забезпечення безпеки та належних інститутів для мирної дискусії та висловлення інтересів всіх осіб та громадських груп [87].

У 2005 році Бюро по демократичних інститутах і правах людини ОБСЄ разом з Венеціанською комісією розпочало роботу над "Керівними принципами свободи мирних зібрань". Цей документ містить практичний набір інструментів для законодавців та виконавців, відповідальних за застосування законів. Він наводить приклади належної практики з національних законодавств європейських країн і країн-учасниць ОБСЄ, а також з судової практики ЄСПЛ, що ілюструють різні законодавчі можливості для регулювання питань, пов'язаних із свободою мирних зібрань. Цей документ використовується як основа при прийнятті рішень спеціалізованими органами ООН, ЄСПЛ та національними судами країн-учасниць ОБСЄ для забезпечення та реалізації права на мирні зібрання.

В "Керівних принципах свободи мирних зібрань" свобода мирних зібрань тлумачиться як одне з основоположних прав людини, яке може бути використане як індивідуально, так і групами, незареєстрованими об'єднаннями, юридичними особами та іншими організаціями. Зібрання можуть мати різні цілі, включаючи демонстрацію, висловлення непопулярних думок або думок меншості. Захист права на мирні публічні зібрання є важливим для створення толерантного та плюралістичного суспільства, де існує можливість мирного співіснування груп з різними переконаннями, звичаями або способом дій.

Термін "зібрання" у "Керівних принципах свободи мирних зібрань" означає намірене та тимчасове присутність групи осіб у громадському місці з

метою висловлення спільних інтересів. Проте, це визначення не перешкоджає застосуванню принципу захисту на інші види мирних зібрань, які відбуваються на території державних або приватних об'єктів або споруд.

У документі зазначається, що захист з боку держави стосується лише мирних зібрань, які мають мирні наміри з боку організаторів. Однак термін "мирний" включає поведінку, яка може ображати або дратувати тих, хто не згоден з ідеями учасників зібрань, а також таку поведінку, яка може перешкоджати діям третіх осіб.

У документі наведено кілька базових принципів, які стосуються права на мирні публічні зібрання та обов'язків держави щодо його забезпечення:

1) Презумпція на користь проведення зібрань, що повинна бути чітко визначена в національному законодавстві. Оскільки все, що не заборонено законом, вважається дозволеним, дозвіл на проведення зібрань не є обов'язковим.

2) Позитивне зобов'язання держави сприяти мирним зібранням, створювати ефективні механізми та процедури для забезпечення реалізації права на мирні зібрання.

3) Принцип законності, згідно з яким обмеження можуть бути встановлені лише нормами чинного законодавства та міжнародного права з прав людини, яким такий закон повинен відповідати.

4) Принцип пропорційності, згідно з яким органи влади не повинні накладати обмеження автоматично. Будь-які обмеження свободи зібрань повинні бути сумісними та пропорційними в конкретних обставинах.

5) Заборона дискримінації будь-якої особи або групи осіб.

6) Належна адміністрація. Законодавством має бути чітко визначений орган, відповідальний за прийняття рішень щодо адміністрування свободи зібрань, і громадськість повинна бути проінформована про це.

7) Встановлення відповідальності адміністративного органу за будь-яке порушення процедур або суттєве невиконання.

У ЄС застосовним є термін «колективні дії», різновиди яких розглядаються окремо й мають свої обмеження. Дефініція «Солідарні дії» має декілька визначень, однак, найкраще його тлумачити у такий спосіб: це підтримка працівників щодо їхніх дій на місцях. Винятками з такого є Нідерланди, Латвія, Великобританія, Люксембург. В Італії, Німеччині ситуація з актами, які регулюють солідарні дії, є досить складною. В Іспанії встановлюється кожним окремим випадком. Щодо поняття «пікетування», то його можна перефразувати як словесне переконання, саме таке визначення є законним, бо саме у такому вигляді воно використовується у багатьох країнах. Натомість, фізичне насильство заборонене без винятків при пікетуванні. Інший вид зібрань – бойкоти. Бойкоти дозволені у Нідерландах, Португалії, Норвегії, Швеції, Данії. Щодо такого зібрання, як блокада – то вони дозволені у Норвегії, Данії, Фінляндії та Швеції. Такий вид зібрань, як уповільнення роботи – легалізований вид зібрання невеликої або великої групи осіб, з метою донесення своїх думок і бажань в громадськість. Вперше з'явився у Фінляндії, Греції, Німеччині, Люксембурзі, Норвегії і інших країнах. Уповільнення роботи – це законний вид колективних дій, який має місце у Фінляндії, Німеччині, Греції, Ірландії, Люксембурзі, на Мальті, у Нідерландах, Норвегії. Однак, зокрема у Бельгії, Франції, Данії такий вид зібрань заборонений. Щодо поняття «Робота за правилами», то такий вид зібрань застосовується у Німеччині, Франції.

Попереджувальний страйк є досить популярним в Естонії, Болгарії, Німеччині. Якщо переглянути законодавство Ірландії, то можна виявити, що будь-які колективні дії, в принципі, є незаконними, але все ж таки деякі форми виділяють і дозволяють проводити. Міжнародні солідарні дії повноцінно проводяться та відповідають законодавству у Греції (за певних умов), Італії,

Норвегії, Ірландії, Люксембурзі. Європейський Союз у своїй практиці часто вказує, що мирне зібрання передбачає наявність двох і більше осіб, але при цьому, правовий захист діє і на одиночну маніфестацію. Якщо навіть одна особа має бажання відкрито продемонструвати свої думки, на певній території, то навіть така одиночна демонстрація підлягає захисту, як і збори декількох осіб. Проаналізувавши погляди багатьох науковців, на їх думку, зібрання, все ж таки захищається як конституціями, так і іншим внутрішнім законодавством кожної держави. В основі поняття мирного зібрання лежить вчинення захисту своїх прав та свобод. До цього поняття зібрань включають: демонстрації, пікети, мітинги, ходи, паради тощо. Федеральний суд Німеччини повністю визнав такі положення, та в своїй Постанові від 22 лютого 2011 р. вказав, що свобода зібрань поширюється навіть на федеральні аеропорти.

В законодавстві Італії, громадяни мають право беззбройно і мирно збиратися в будь-якому місці і в будь-який час. Однак, щодо громадських місць, то такі заходи регулюються Законом про охорону громадського порядку від 1975 р. За цим документом обов'язково потрібно місцеве поліцейське управління не пізніше, ніж за три дні до проведення зібрання. У повідомленні має бути вказано: дані організаторів, цілі, характер, час, місце та маршрут, склад і кількість учасників [43, с. 358].

Конституція Республіки Польщі і Закон «Про збори» встановлюють свободу мирних зібрань і гарантують участь у них кожному громадянину. Знову ж таки, можуть бути і обмеження за законом. При цьому, прямих заборон про обмеження зібрань поблизу парламенту, уряду, конституційного суду і резиденції Президента немає. Як і у більшості країн, тут діє процедура повідомлення про зібрання. Щодо мирних зборів у Франції.

У цьому разі, потрібно звертатися до Декрету Закону від 1935 р. у редакції 2000 р. У відповідності до нього, повинна бути подана заявка щодо проведення мирних зборів. Подається вона в префектуру поліції або ж мерію за три дні до

початка заходу, але не пізніше п'ятнадцяти до його початку. У заявці прописують імена й адреси організаторів, час, кількість осіб, місце проведення, маршрути тощо. У разі невиконання таких пунктів, накладається покарання у вигляді ув'язнення до 6 місяців, а також штраф до 7 500 євро. У разі порушення громадського порядку, застосовуються норми Кримінального кодексу Французької Республіки. За ним встановлюється санкції, зокрема: до 5 років в'язниці і штраф 75 000 євро [44, с. 371–375].

Щодо ще однієї країни, а саме Австрії, то тут право на свободу зібрань відображено в Основному Законі про загальні права громадян та в Законі про збори. Обмеження щодо територіальності зібрань не стосуються таких будівель, як будівлі резиденції Президента, будівель суду, Конституційного суду. Під час засідань Федеральних Зборів, їх виїзних засідань, проводити мирні зібрання заборонено, на відстані менше 300-ста метрів від адміністративних будівель. При цьому, будь-які зібрання повинні проводитися лише за згодою влади, і таке погодження повинно бути в письмовому вигляді. Зібрання, які становлять небезпеку для громадськості, забороняються, а в разі недотримання заборони – встановлена відповідальність [41, с. 87].

Обмеження колективних дій має місце у багатьох згаданих країнах. До них можна віднести зобов'язання до мирного укладення мирових угод, врегулювання суперечок та конфліктів. Декілька категорій працівників, зокрема службовці збройних сил, можуть залишитися без права на колективні діяння, у зв'язку з необхідністю дотримання строків повідомлення, проведення голосування щодо страйку до початку дій [32, с. 175].

Бельгійський Акт від 2 березня 1954 року повністю встановив заборону демонстрацій, мирних будь-яких зібрань, в окремому периметрі, а саме: «нейтральна зона». Це територія, що включає площі, вулиці, поруч з бельгійським парламентом, парламентом французького співтовариства, деякими адміністративними будівлями і королівським палацом. Ні в якому разі, не

можна проводити збори на цій території, оскільки там постійні скупчення, автомобільні затори; робота державних служб; все це санкціоновано особливим указом Брюссельського мера. Такі заходи суворо заборонені, задля підтримання громадського порядку [43, с. 88].

Спеціальні обмеження можна знайти у Великій Британії. Зокрема, принцип територіальної заборони, а саме обмеження зібрання поруч з будівлею парламенту. Прийнятий з 2005 р. Акт про організовану злочинність, встановлював особливу зону біля парламенту, радіусом до 1 кілометра. Охоплювала вона такі територіальні райони, як Уайт-хол і Саусбенк. Тут не допускалося організації мирних зібрань без погодження поліцейським управлінням. Подавати в поліцейське управління потрібно було письмову заявку. Організатори зобов'язані були подавати в поліцейське управління письмову заявку на проведення мирного зібрання не пізніше, ніж за 24 години до її початку. Патрульні, звичайно, погоджували такі заявки, у разі її правильного і достовірного оформлення. З 2011 р. відбулася зміна законодавства, що регулювало проведення мирних зібрань, також була зменшена зона, де заборонялося проводити мирні зібрання, а саме особлива зона була в разі замінена меншою за площею зоною контролю [42, с. 89].

Зосередивши увагу на законодавстві Німеччини, можна виявити, що встановлена заборона органам влади встановлювати обмеження права громадян на проведення демонстрацій. У разі все ж таки встановлення певних обмежень, вони повинні стосуватися лише конкретного заходу, при цьому відповідальність за порушення вимог влади покладалася на організаторів, а саме санкції застосовувалися тільки для організаторів або відповідальних. Усі інші учасники просто розганялися правоохоронними органами. З огляду на це, необхідно акцентувати на обмеження, що могли встановлюватися, це лише ті, що пов'язані з безпекою, охороною здоров'я або громадян [42, с. 50–56].

Встановлення обмежень свободи зборів за для охорони громадського здоров'я чи моралі передбачалось законом Латвійської республіки. У багатьох локальних актах захист моральності використовувався як відокремлена мета, яка виправдовувала введення обмежень щодо свободи мирних зібрань. Так, Конституція Мальти, що гарантує свободу зібрань встановила, що закон може відображати встановлення вимог громадської безпеки і моральності. Окрім того, теоретики вважають, що включення певних моральних норм до переліку обмежень права на мирні зібрання свідчить про те, що моральні норми так само, як інші права, захищаються законодавством кожної держави.

Звичайно, не потрібно забувати про той факт, що законодавство України і країн членів Європейського Союзу відрізняється від законодавства України більш жорсткими вимогами до процедури мирного зібрання, зокрема, це термін розгляду заяви у містах-мільйонерах. Жорстка заборона приховувати своє обличчя, маскувати діло, при цьому навіть існує чорний список організаторів, в який входять особи, які були розігнані місцевою владою під час незаконних мирних зібрань. Окрім того, досить часто в Європі практикується часовий мораторій, встановлюються відповідальність, як адміністративна, так і кримінальна за зловживання правом на мирні зібрання. У багатьох країнах-членів ЄС законодавчі, нормативно-правові акти про збори, мітинги, демонстрації, походи та пікетування ґрунтуються на положеннях Конституцій, загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, дозволених договорами.

Висновки до розділу 1

Таким чином, збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації та їх проведення є конституційно визначеними формами мирних зібрань, що не є вичерпним переліком їх вияву, оскільки ці норми не підлягали зміни з моменту внесення їх до Основного закону, а тому право на мирні зібрання поширюється на більшу кількість форм таких зібрань. Поняття мирних зібрань є ширшим, а тому ним в доктрині часто об'єднують конституційні форми. Мирні зібрання можуть бути протестними та непротестними, поділятися відповідно до мети на політичні, культурні, суспільні та інші, проте метою таких засобів має бути привернення уваги до суспільно значущої проблеми.

Під мирними зібраннями варто розуміти особливу форму громадянської активності, що являє собою добровільне, відкрите, безоплатне, прилюдне зібрання неозброєних осіб, лінійоване як засіб забезпечення громадян та їх об'єднань у вирішенні суспільно значущих питань державного чи місцевого значення, яке не суперечить чинному законодавству.

Змістом права на збори, мітинги, походи і демонстрації є сукупність правових норм, що встановлюють і регулюють правові відносини, які виникають між суб'єктами права в процесі його реалізації з дотриманням встановлених законом цілей, форм і порядку; об'єктом виступає вся сукупність правових відносин, які виникають в процесі реалізації зазначеного вище конституційного права; метою може бути як формування громадської думки щодо найбільш значущих питань державного/місцевого значення, так і реакція на дії (бездіяльність) посадових осіб, які відповідають за процес прийняття тих чи інших рішень; до суб'єктів зазначених правовідносин відносяться, з одного боку, фізичні особи як носії зазначеного конституційного права, а з іншого - держава в особі інститутів публічної влади.

Національні стандарти України з питань мирних зібрань розроблені шляхом імплементації норма міжнародного права до національної правової системи. Пропонуємо міжнародно-правові стандарти права на мирні публічні зібрання розуміти як сукупність визнаних міжнародною спільнотою універсальних принципів і норм, що містяться у джерелах міжнародного права, визначають мінімально необхідний зміст та обсяг прав людини та стандартів демократії у сфері мирних публічних зібрань та встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту.

Україна, державні органи влади та інститути громадянського суспільства беруть активну участь та роблять значний внесок у розвиток та подальше удосконалення відповідної доктрини. Цей процес має для нашої країни спеціалізований і іноді навіть інтерактивний характер, а можливість безпосереднього використання прецедентів ЄСПЛ щодо досліджуваного права вітчизняними судами, аналіз вітчизняних законопроектів у зазначеній сфері структурами ОБСЄ та Ради Європи, дозволяють говорити про зв'язок між європейськими стандартами реалізації права на мирні публічні зібрання та вітчизняним законодавством.

РОЗДІЛ 2

ЗБОРИ, МІТИНГИ, ВУЛИЧНІ ПОХОДИ, ДЕМОНСТРАЦІЇ ЯК ПРОЯВ УЧАСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

2.1. Нормативно-правові інструменти регламентації інституту мирних зібрань

В Україні на конституційному рівні закріплений принцип верховенства міжнародного права над внутрішнім, що визначено у статті 9 Конституції України. Згідно з цією статтею, чинні міжнародні договори, на які надана згода Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до самої Конституції.

2. Стаття 18 Конституції України визначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки через мирне і взаємовигідне співробітництво з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [11]

Україна ратифікувала ряд міжнародно-правових актів, таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, Загальна декларація прав людини, а також прийняла Керівні принципи ОБСЄ зі свободи мирних зібрань. Однак, дивно, в Україні відсутній спеціалізований закон щодо мирних зібрань, який би конкретизував їхнє застосування на практиці.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права визначає право на мирне зібрання у ст. 21 та встановлює обмеження цього права в інтересах суспільної безпеки та інших обґрунтованих причин [Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 р.]

Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод більш детально конкретизує право на мирні збори у ст. 11, визначаючи обмеження, зокрема, для представників Збройних сил, поліції та інших державних органів. Конвенція також гарантує права, пов'язані із свободою думки, совісті, релігії та свободою вираження поглядів згідно зі ст. 9 та 10 відповідно [58]

Відповідно до Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" від 23 лютого 2006 року No 3477-IV, українські суди повинні використовувати Конвенцію про захист прав людини та судову практику Європейського суду як основне джерело права, зокрема, щодо свободи мирних зібрань, включаючи рішення, рекомендації та висновки останнього [3]

Сіракузькі принципи тлумачень обмежень та відступів від Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що прийняті Економічною і соціальною радою ООН, конкретизують порядок та підстави обмежень, визначених вищезазначеними актами. Цей документ також роз'яснює терміни "передбачено законом", "громадський порядок" і "національна безпека", і містить перелік прав, відступ від яких не допускається.

Компіляція висновків Венеціанської комісії щодо свободи мирних зібрань представляє собою короткий огляд позицій комісії, ухвалених при розгляді законопроектів про свободу мирних зібрань у різних країнах.

Керівні принципи ОБСЄ зі свободи мирних зібрань, які досі не ратифіковані Україною, визначають правила організації та проведення мирних зібрань. Цей нормативний акт, розроблений Організацією з безпеки та

співробітництва в Європі, об'єднує національний досвід багатьох країн, правові норми та судову практику. Керівні принципи встановлюють сім основних принципів у сфері організації та проведення мирних зібрань, що є обов'язковими для адміністративних та судових органів, що вирішують питання, пов'язані з реалізацією цього права громадянами.

Отже, ці Принципи (далі - Принципи) [35, с. 20] є важливим джерелом права для кожної держави-члена Європейського Союзу, навіть якщо вони не є обов'язковими для закріплення в національному законодавстві. Дотримання цих принципів визнається як значуще для кожної держави.

4.1. Презумпція на користь проведення зібрання. Цей принцип захищає право на свободу мирних зібрань, встановлюючи презумпцію на користь їх проведення без обмежень, якщо закон не забороняє конкретні дії. Вимоги дозволу на проведення зібрання вважаються повністю незаконними.

4.2. Позитивне зобов'язання держави щодо сприяння мирним зібранням та їх захисту. Держава повинна виступати як захисник права на свободу мирних зібрань, забезпечуючи необхідні ресурси для їх проведення і не нав'язуючи організаторам неприпустимі витрати.

4.3. Законність. Обмеження проведення мирних зібрань повинні відповідати внутрішньому законодавству держави і міжнародним нормам, включаючи Конвенцію.

4.4. Пропорційність. Обмеження повинні відповідати принципу пропорційності, забезпечуючи баланс між діями держави і правами учасників мирного зібрання.

4.5. Недискримінація. Кожна особа має право на участь у мирних зібраннях, і держава не повинна обмежувати це право за будь-якими ознаками, забезпечуючи рівність учасників.

У випадку злочинної поведінки під час зібрань правоохоронні органи повинні провести ретельне розслідування. Сегрегація та перешкоджання

зібранням, організованим представниками національних чи етнічних груп, розглядаються як порушення Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм расової дискримінації.

4.6. Ефективна адміністрація. Органи, що відповідають за прийняття рішень щодо реалізації свободи зібрань, повинні гарантувати повноцінний доступ громадськості до інформації про їхню роботу та порядок організації мирних зібрань. Кожна особа, яка бере участь або організовує зібрання, повинна мати право звертатися до адміністративних органів відповідно до законодавства.

У випадку встановлення обмежень у проведенні зібрань, адміністративні органи повинні повідомляти організаторів про ці обмеження у розумний строк письмово і пояснювати їхні причини. Це необхідно для забезпечення справедливого судового розгляду у разі звернення учасників до суду [35, с. 24].

4.7. Відповідальність адміністративних органів. У законодавстві кожної держави має бути визначена відповідальність за невиконання правових обов'язків для посадовців або органів. Якщо вже передбачати таку відповідальність, то для порушень у цій сфері повинна встановлюватися адміністративна відповідальність [35, с. 25].

Отже, ратифікація зазначеного документу українськими посадовцями є необхідною, оскільки він конкретизує обсяг відповідальності і повноважень адміністрації, а також надає правову кваліфікацію самому зібранню. Це ефективний превентивний захід проти провокацій та дестабілізації ситуації в Україні на сучасному етапі.

Внутрішньодержавні закони, які регулюють право мирних зібрань, слід розглядати відповідно від Основного Закону до підзаконних актів. Конституційні положення, які передбачають право збиратися мирно, повинні тлумачитися з урахуванням Основного Закону України, який є документом прямої дії та гарантує права громадян. На жаль, брак тлумачення та визначення

дефініцій може призводити до неоднозначності положень статті 39 Конституції України 1996 року [11]. Ця стаття гарантує право на мирні зібрання, але часто потребує конкретизації щодо тлумачення та застосування у практиці [58].

Оскільки положення Основного Закону України є чинними безпосередньо, можна стверджувати, що викладені вище норми не лише є основою для створення правового механізму для здійснення права на мирні зібрання, але й представляють собою ефективний юридичний інструмент для реалізації цього права. Деякі рішення судів, пов'язані із мирними зборами, обгрунтовано виключно положеннями статті 39 Конституції України. Наприклад, у постанові Верховного Суду України від 26 червня 2003 року у справі № 5-4067ав03 вказується, що зміст цих норм свідчить про те, що демонстрація являє собою масовий захід, що передбачає участь значної кількості людей, і це обгрунтовує відсутність відповідальності для учасника одиночного пікетування.

Законодавство України використовує різні терміни для позначення зібрань громадян, такі як збори, мітинги, демонстрації, походи, пікетування і інші. Проте ключовим і загальноприйнятим є термін "мирне зібрання". Це колективний, мирний захід, відкритий для всіх, який проводиться з метою висловлення позиції або обговорення різних питань громадського життя. Важливою деталлю є те, що ці форми зібрань мають законну підставу та регулюються законодавством України.

Зокрема, поняття "збори" означає мирне зібрання у спеціальному приміщенні або іншому визначеному місці для обговорення та колективного прийняття рішень. "Мітинг" - це мирне зібрання на відкритій території з метою висловлення громадської думки. "Демонстрація" передбачає рух по визначеному маршруту для привертання уваги до певних питань. "Похід" - це мирне зібрання, що включає організоване пересування групи людей для привертання уваги органів влади. "Пікетування" - форма зібрання біля

адміністративних будівель з метою вирішення різних питань, висловлення підтримки чи протесту. "Голодування" - це тимчасова відмова від їжі для привертання уваги до проблем. "Наметове містечко" - це колективне перебування осіб в наметах для проведення мирних зібрань біля адміністративних будівель.

Ці визначення враховують різні форми мирних зібрань та їхні цілі, визначаючи їхні основні риси та рамки відповідно до законодавства України.

Аналізуючи нормативні акти, які визначають механізм реалізації права на мирні зібрання в Україні, важливо відзначити, що проблема використання нормативних актів, регулюючих порядок проведення зборів у період існування СРСР, довгий час залишалася невирішеною в українській правовій доктрині. Особливу увагу слід приділити Указу Президії Верховної Ради СРСР "Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій СРСР" від 28 липня 1988 року [37], який діяв в Україні до тривалого часу, оскільки не існувало жодного акта, який відміняв або припиняв його дію.

Це питання отримало підтвердження у правових актах, які приймалися органами влади з посиланнями на зазначений Указ. Зокрема, Тимчасове положення про порядок розгляду питань щодо організації та проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій у місті Харкові, ухвалене рішенням Харківської міської ради від 7 березня 2004 року № 221, вказувало на розробку з урахуванням Указу Президії Верховної Ради № СРСР від 28 липня 1988 року. Аналогічне ствердження міститься в Положенні про порядок розгляду звернень з питань проведення недержавних масових заходів у м. Запоріжжі, затверджене рішенням виконавчого комітету Запорізької міської ради від 22 липня 2008 року № 324 [72].

Ця ситуація виникла через те, що відповідно до Перехідних положень Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття

чинності Конституцією, є чинними в тій частині, яка не суперечить їй. У пункті 2 постанови Верховного Суду України № 9 від 1 листопада 1996 року про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя підкреслюється, що судові рішення повинні базуватися на Конституції України та чинному законодавстві, яке не суперечить їй [69].

Крім того, Постановами Верховної Ради України "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР" від 12 вересня 1991 року встановлено, що "до прийняття відповідних актів законодавства України на території республіки застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України" [73].

Таким чином, органи державної влади та місцевого самоврядування на території України продовжували застосовувати положення Указу Президії Верховної Ради СРСР "Про порядок організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій в СРСР" від 28 липня 1988 року, який передбачав обов'язковий отримання дозволу відповідного органу державної влади або органу місцевого самоврядування для проведення громадянами мирних зібрань [71].

Невизначеність у питанні застосування союзного акту тривала до 8 вересня 2016 року, коли було прийнято Рішення Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній і процесій) [81].

Конституційний Суд України вбачає, що згідно зі статтею 39 Основного Закону України, в якій зазначено необхідність лише завчасного сповіщення

органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування про проведення мирного зібрання, указаний акт суперечить Конституції України. Згідно з розділом XV "Перехідні положення" Конституції, цей акт є недійсним на території України і не може застосовуватися.

Отже, положення цього документу не мають обов'язкової юридичної сили ні для органів місцевої влади, ні для судів при ухваленні рішень у сфері мирних зібрань. Більше того, всі положення цього акту, які можуть стосуватися дозвільного характеру проведення мирних зібрань, також є недійсними і не можуть вважатися джерелом права.

Важливо відзначити, що окремі норми цього акту, зокрема щодо десятиденного терміну повідомлення про майбутні збори, які широко використовуються в українській прецедентній та локальній правотворчій практиці, можуть бути визнані конституційно-правовим звичаєм.

Зазначимо, що в рішенні Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 аспекти сповіщення про збори отримали певне тлумачення. Згідно з цим рішенням, сповіщення повинно здійснюватись через організаторів масових зібрань, і завчасним є таке сповіщення, яке подається відповідним органам в строк від дня сповіщення до дати проведення заходу[82].

Тривалість цього строку повинна бути розумною і не обмежувати право громадян, яке передбачено статтею 39 Конституції України на проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій. Строки повідомлення повинні гарантувати реалізацію цього права, а також надати органам влади достатній час для визначення, чи відповідає проведення таких заходів закону, і, за необхідності, для звернення до суду для вирішення суперечливих питань. У цей період компетентні органи мають вжити підготовчих заходів для забезпечення безперешкодного проведення зборів, мітингів та інших заходів, підтримки громадського порядку і охорони прав і свобод інших осіб.

Зауважимо, що у порівнянні з цими аспектами, регулювання судового обмеження права на мирні зібрання в Україні, вимагане ч. 2 ст. 39 Конституції, вже існує після ухвалення КАСУ, але залишається кілька невирішених питань. Зокрема, згідно з п. 13 згаданої постанови Верховного Суду України No 9 від 1 листопада 1996 р., справи про обмеження права на мирні зібрання повинні розглядатися судами в порядку, встановленому для справ, які виникають з адміністративно-правових відносин. Проте, відзначимо, що існують два порядки - адміністративне судочинство та провадження за адміністративними правопорушеннями [1].

Нагадаємо, що ст. 315 («Право на мирні зібрання») Цивільного кодексу України від 6 січня 2003 р. # 435-IV визначає, що фізичні особи мають право вільно збиратися на мирні зібрання, а обмеження в реалізації цього права може встановлюватися лише судом відповідно до закону, що фактично робить це питання елементом цивільно-правових відносин [14].

Цікаво, що за висновками експертів Української Гельсінської групи у 2006 році органи державної влади та місцевого самоврядування повторно зверталися до суду із позовами на заборону зібрань, згідно зі статтею 182 КАСУ. У той час організатори зібрань у 2006 році ні разу не зверталися до суду із позовами щодо скасування обмежень на реалізацію права на мирні збори відповідно до статті 183 цього Кодексу. Зауважте, експерти пояснюють це тим, що "обмеження та перешкоди для реалізації свободи зібрань, як показав моніторинг дотримання права на мирні збори в Україні... у більшості випадків створювали не ті органи, які повідомлені організаторами (місцеві державні адміністрації чи виконавчі органи місцевого самоврядування), а органи МВС України та місцеві суди" і через те, що "ці перешкоди виявлялися лише під час проведення зібрань, а не раніше."

Крім того, автори вказують, що в практиці українського судочинства, хоча апеляційні суди часто скасовують рішення судів першої інстанції щодо

заборони зібрань, розгляд таких апеляцій може тривати місяці від моменту оскарження. Вони наголошують, що навіть якщо апеляційний адміністративний суд визнає помилку окружного суду та дозволяє проведення зібрання визначеним організаторами часом та місцем, це не відновлює права організаторів та учасників зібрань на проведення їх у визначений час і місце.

За висновками представників Української Гельсінської групи, проблеми виникають в основному через неефективне використання особами, права яких на мирні збори обмежено, механізмів цивільного процесу для відшкодування завданої шкоди, а також через недостатні заходи з боку влади щодо кримінального переслідування за статтею 340 Кримінального кодексу України, яку будемо детально аналізувати далі.

Певні аспекти, пов'язані з проведенням мирних зібрань, вимагають нормативного регулювання з боку місцевих владних структур. Зокрема, Закон України "Про автомобільні дороги" від 8 вересня 2005 р. № 2862-IV, у статті 36, визначає, що порядок використання автомобільних доріг загального користування для проведення масових заходів повинні визначати місцеві органи виконавчої влади і самоврядування за погодженням з органами державного управління автомобільними дорогами та відповідними державними органами з безпеки дорожнього руху [15]. Також виникає питання щодо встановлення конструкцій, наметів тощо під час зборів. Важливо відзначити, що рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 19 квітня 2005 р. встановило, що намети не вважаються "малими архітектурними формами", що раніше слугувало підставою для заборони традиційних наметових містечок [27].

Закон України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII також встановлює певні вимоги щодо проведення мирних зібрань. Згідно зі статтею 24 цього закону, органи виконавчої влади та самоврядування, підприємства, установи,

організації та громадяни повинні дотримуватися обмежень щодо рівня звучання звуковідтворювальної апаратури і музичних інструментів в межах, встановлених санітарними нормами. Важливо зауважити, що додаткові обмеження щодо тиші та певних видів діяльності, пов'язаних із шумом, не поширюються на проведення зборів, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів, про які органи влади повідомлені заздалегідь [4]

У сфері реалізації права на мирні зібрання ключову роль відіграють правоохоронні органи України. Головні повноваження в цій області належать підрозділам МВС України. Відповідно до Закону України "Про Національну поліцію" від 2 липня 2015 р. та Статуту патрульно-постової служби міліції України, правоохоронці мають ряд прав, зокрема вимагати припинення правопорушень, використовувати засоби примусу, проводити фіксацію подій, тимчасово обмежувати доступ громадян для забезпечення громадського порядку і безпеки, а також застосовувати спеціальні засоби для припинення порушень громадського порядку [16]

Слід відзначити, що крім поліції, інші правоохоронні органи також мають свої повноваження у сфері мирних зібрань. Згідно з вимогами Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб" від 4 березня 1998 р. № 160/98-ВР, військовослужбовці Управління державної охорони України мають право спільно з підрозділами міліції тимчасово обмежувати або забороняти рух на вулицях та дорогах під час проїзду автомобільним транспортом вищих посадових осіб та офіційних іноземних делегацій, а також не допускати громадян на певні ділянки об'єктів і місцевостей, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити ці ділянки [5].

Треба враховувати також, що Служба безпеки України (СБУ) користується положеннями Закону України "Про СБУ" від 25 березня 1992 р.

№ 2229-ХІІ, зокрема пунктами 11 та 12 частини 2 статті 2 та пунктом 1 статті 25, у сфері протидії загрозам національній безпеці під час мирних зборів [10].

Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16 березня 2000 р. також важливий для діяльності правоохоронних органів під час мирних зібрань. Статтею 4 цього закону умови введення надзвичайного стану включають блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або місць, що може загрожувати безпеці громадян і порушувати нормальну діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування [20].

Проте, важливо враховувати, що згідно зі статтею 16 цього Закону, заходи, такі як заборона проведення масових заходів, можуть запроваджуватися указом Президента України, проте це не застосовується до заходів, щодо проведення яких встановлено заборону судом. В даному контексті, відзначимо, що це положення виглядає суперечливо в сучасних умовах, оскільки заборона проведення мирних зборів за вимогами Кодексу адміністративного судочинства може здійснюватися виключно рішенням суду. Такі положення, на нашу думку, потребують перегляду відповідних положень Закону України від 16 березня 2000 р.

2.2. Встановлення реєстраційного порядку проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій

Органи державної влади в Україні обладнані конституційною компетенцією, повноваженнями і способами взаємодії, при цьому субординація є домінантною. Принцип гарантії прав і свобод людини і громадянина реалізується через державу, яка є гарантом, згідно зі статтями 3, 22, 42, 49, 51,

53 Конституції України. Цю функцію виконують органи державної влади та місцевого самоврядування.

Розглядаючи конституційні повноваження щодо організації і проведення мирних зібрань, слід аналізувати ці повноваження органів державної влади, починаючи з Верховної Ради України.

Верховна Рада - це орган законодавчої влади, мета якого полягає в захисті прав і свобод людини і громадянина через законодавчу діяльність. Закон України "Про засади внутрішньої та зовнішньої політики" визначає Верховну Раду як орган, який має повноваження визначати та реалізувати засади внутрішньої і зовнішньої політики шляхом законодавчого регулювання. Вона також здійснює парламентський контроль [6].

Важливо відзначити, що Верховна Рада не лише видає закони, але і здійснює наукові дослідження, зокрема щодо ефективного розвитку законодавства. Проте, існує недостатня активність у вирішенні питань правового регулювання мирних зібрань, а відсутність законодавчої ініціативи стосовно поліпшення механізму реалізації наявних законів може бути визнана пасивністю.

Досі відсутній функціонуючий механізм протидії обходу закону, що може ускладнювати реалізацію конституційних прав і свобод. Невизначеність правових дефініцій щодо мирного мітингу чи зібрання вже призвела до кризи внутрішнього правопорядку, особливо під час Революції Гідності.

Потреба у нормативному обґрунтуванні дій влади стає ще більш актуальною в умовах непередбачуваності ситуацій. Зокрема, події Революції Гідності вказують на важливість законодавчої реакції на ситуації масових заходів громадян. Недоліки у законодавстві та його невизначеність потребують негайного врегулювання для забезпечення демократичних принципів і прав людини.

Так, законопроекти, зокрема "Про внесення змін до Закону України «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань» [7]", викликали певні питання, оскільки не були обговорені та проаналізовані громадою та науковцями, а відразу подалися до голосування.

Цей закон заслуговує на увагу через те, що в ньому передбачалося звільнення від кримінальної відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів під час мирних зібрань у певний період. Проте, його чинність втратила чинність у лютому 2014 року через введення в дію Закону України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» [8].

Цей закон має особливе значення, оскільки визначає термін "мирні зібрання". Однак його текст відображає проблеми в законодавчій системі, включаючи відсутність закону про мирні зібрання, колізії між чинними нормами, і неоднозначні повноваження суддів. Закон ілюструє, як можливо обмежити конституційно-захищене право і виправдовує звинувачення учасників мирного протесту.

Судді в Україні часто виражають незадоволення сучасною нормативною базою та судовою практикою, вказуючи на нечіткість нормативів та відсутність єдиного підходу. Постанова Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України також була важливим кроком у розслідуванні подій, пов'язаних з масовими акціями суспільно-політичного протесту.

Президент України має значущі повноваження щодо законодавчої ініціативи, особливо у контексті організації та проведення мирних зібрань. Він може ініціювати закони, пов'язані з мирними зібраннями та поліпшенням механізму реалізації цього конституційного права. Також, Президент має право

пропонувати зміни до ініціатив інших суб'єктів та ветоувати законопроекти, які обмежують конституційне право на мирні зібрання.

Згідно з Національною стратегією у сфері прав людини, виокремлено проблему відсутності законодавства з питань мирних зібрань та свободи об'єднань як одну із системних проблем. Проте, існуючі заходи, запропоновані для вирішення цієї проблеми, не дали очікуваного результату, зокрема через відсутність включення місцевого самоврядування та судових інстанцій до плану.

В наш час існує механізм звернення до Президента через електронні петиції, який визначено на офіційному сайті Президента України. Петиція повинна зібрати не менше двадцять п'ять тисяч підписів протягом трьох місяців для розгляду. Проте, петиції, що стосуються права на мирні зібрання або ратифікації критеріїв ОБСЄ, поки відсутні в базі.

Президент може обмежити свободу мирних зібрань, зокрема оголошення надзвичайного чи воєнного стану. Заборона мирних заходів у цих умовах може виникнути, наприклад, якщо виникають масові безпорядки, які супроводжуються насильством. Однак, важливо зазначити, що ці обмеження мають чітко визначені підстави та обмежений строк чинності.

Кабінет Міністрів України, як орган виконавчої влади, здійснює ряд важливих функцій у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина. Декілька ключових міністерств, таких як Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ та Міністерство культури, молоді та спорту України, займаються практичною реалізацією права на мирні зібрання.

Міністерство юстиції, згідно з його Положенням, відповідає за організацію здійснення державної політики, підготовку пропозицій щодо правової реформи та сприяння розвитку правової науки. Також воно здійснює правову експертизу проектів нормативних актів, забезпечує захист прав і свобод громадян, організовує суди, реєструє нормативні акти та систематизує

законодавство. У своїй діяльності воно також спрямоване на розвиток міжнародно-правового співробітництва.

Це вказує на широкий спектр обов'язків, включаючи заходи, спрямовані на покращення законодавства та забезпечення ефективного захисту прав громадян і свобод.

Під час обговорення повноважень органів місцевого самоврядування важливо враховувати конституційну реформу з децентралізації. Ця реформа, ініційована урядом України і затверджена меморандумом з МВФ у березні 2015 року, є однією з сімнадцяти реформ. Децентралізація, яка стартувала з кінця 2014 року, сприяла створенню об'єднаних територіальних громад та прийняттю Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад". Ця реформа дозволила місцевим громадам самостійно вирішувати місцеві питання та отримувати державні субвенції, зокрема, на охорону здоров'я, освіту та соціальні послуги [9]

Міністерство розвитку громад та територій України стало відповідальним центром за проведення реформи децентралізації, а концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади визначила ключові аспекти цієї ініціативи.

Згідно з Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", органи місцевого самоврядування та їх представники повинні діяти в рамках Конституції та законодавства. Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у регулюванні питань, пов'язаних із мирними зібраннями. Вони призначені для прийому повідомлень від громадян, організації та підтримки мирних заходів.

У деяких муніципальних громадах вже існують місцеві правові акти, що регулюють організацію мирних зібрань. Проте, існує важлива задача уніфікації підходів та правил проведення мирних зібрань в різних територіальних громадах.

Організатори мирних зібрань повинні повідомляти органи місцевого самоврядування про проведення таких заходів, і хоча таке повідомлення не є обов'язковим для спонтанних зібрань, воно залишається актуальним. З урахуванням інтернет-інформації, спонтанні зібрання можуть визначатися як ті, які виникають несподівано та не можуть бути передбаченими організаторами та учасниками. Упровадження такого виду зібрань відповідає міжнародно-правовим стандартам.

Особливе значення має правове забезпечення механізмів реалізації права на мирні зібрання у муніципальному законодавстві України. Згідно з пунктом 3 підпункту "б" частини 1 статті 38 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад мають компетенцію вирішувати питання про проведення зборів, мітингів, маніфестацій, демонстрацій та інших масових заходів відповідно до закону та забезпечувати контроль за забезпеченням громадського порядку під час їх проведення.

Особливу компетенцію в цьому плані мають органи влади міста Києва. Відповідно до частини 15 статті 22 Закону України "Про столицю України – місто-герой Київ" від 15 січня 1999 року № 401-XIV, оскільки Київ виконує функції столиці України, Київська міська рада та Київська міська державна адміністрація мають право визначати порядок організації та проведення в столиці недержавних масових громадських заходів різного характеру [19]. Отже, встановлення органами місцевого самоврядування порядку проведення мирних зібрань для м. Києва є законним і прямо впливає із визначених законодавством вимог.

Порядок організації та проведення недержавних масових громадських заходів у Києві був ухвалений рішенням Київської міської ради від 24 червня 1999 року № 317/418. Важливо зауважити, що цей акт передбачає не лише повідомний, але і дозвільний характер проведення зібрань [62].

Згідно з цим порядком організатори заходів повинні подати письмове повідомлення до Київської міської державної адміністрації не пізніше як за 10 днів до запланованої дати. Організаторами можуть бути "об'єднання громадян, громадяни віком не молодші 18 років", і кількість організаторів повинна бути не менше трьох осіб (або уповноважених членів даного об'єднання громадян).

Посадові особи мають розглянути повідомлення протягом двох робочих днів і повідомити організаторам прийняте рішення. У випадку наявності певних умов адміністрація може звернутися до суду для обмеження проведення заходів, інформуючи при цьому організаторів. Умови включають такі обставини, як планування проведення заходів у тому самому місці та часі, які вже відведено для іншого заходу, або у місці, де обмежено або заборонено проведення таких заходів.

Інші умови, за яких може бути обмежено проведення заходів, включають створення перешкод для роботи підприємств, установ і організацій, загрозу для життєзабезпечення населення, порушення громадського порядку та санітарно-гігієнічних вимог, перевищення кількості учасників заходу визначеної території та випадки введення надзвичайного чи воєнного стану в місті Києві.

У разі наявності вищезазначених підстав державна адміністрація повинна пропонувати організаторам провести захід в іншому місці або формі. Якщо організатори згодні, вони повинні підтвердити свою згоду новим письмовим повідомленням. Порядок також встановлює обов'язки організаторів заходів та Київської міської державної адміністрації, але не передбачає жодних прав для останньої. Відзначимо, що питання компетенції правоохоронних органів та компенсації завданих збитків не регулюються цим порядком та потребують відсутності нормативного врегулювання. Зокрема, пунктом 8 порядку визначаються території із тимчасовим обмеженням проведення масових заходів біля Верховної Ради України, Секретаріату Президента України, Кабінету Міністрів України. Проведення будь-яких недержавних масових заходів

поблизу цих установ можливе лише за окремими рішеннями Київської міської ради або її виконавчого органу.

Аспекти регламентації порядку використання права на мирні зібрання відображені в статутах територіальних громад. Наприклад, у Статуті територіальної громади міста Тернополя від 19 травня 2011 р. (про "Участь жителів міста у масових мирних акціях") зазначено, що громадяни, що є членами територіальної громади, мають право на мирні акції, такі як збори, мітинги, ходи і демонстрації. Для цього організатори повинні попередити органи місцевого самоврядування [86].

Це право можуть реалізувати також громадяни інших територіальних громад, якщо вони вирішать висловити свої вимоги перед органами влади, що мають компетенцію в розгляді цих вимог. Проте, акції іногородніх громадян обмежені транзитним пропусканням через місто.

Ініціативна група, що організовує мирну акцію, повинна повідомити міськвиконком про свій намір, вказавши мету, форму, відповідальну особу та інші деталі. Організатори несуть відповідальність за відповідність акції заявленим цілям і формі проведення, а також за дотримання громадського порядку учасниками.

Представники місцевого самоврядування також несуть відповідальність за забезпечення безперешкодної реалізації права на мирні акції та за безпеку учасників та громадський порядок. У випадку, якщо мета акції суперечить Конституції або загрожує громадському порядку, органи місцевого самоврядування можуть звернутися до суду, який має право заборонити її проведення.

Процедура повідомлення про мирну акцію і порядок проведення акцій визначаються "Положенням про мирні громадські акції у місті Тернополі", що розробляється на основі Статуту.

Згідно з Положенням про проведення масових заходів у місті Дніпрі, яке було схвалено рішенням виконкому міської ради від 10 серпня 2008 р. № 1966, до масових заходів відносяться різноманітні акції, такі як збори, мітинги, демонстрації, походи, пікетування, спортивні та культурно-видовищні заходи, презентації, рекламні акції, а також релігійні і духовно-просвітницькі збори, організовані юридичними особами та групами громадян. Визначені місця та маршрути для проведення таких заходів повинні відповідати вимогам забезпечення громадського порядку. Проведення масових заходів в інших місцях вимагає попереднього узгодження з виконкомом міської ради, згідно з Листом узгодження, який видаватиметься управлінням внутрішньої політики міської ради і повинен бути повернений з узгодженнями не пізніше, ніж за 5 днів до проведення заходу [70]

Організатори масових заходів повинні виконувати певні обов'язки забезпечення безпеки та порядку, зокрема, встановлювати металеве огороження навколо центру проведення заходу та серед натовпу, забезпечувати належну кількість пересувних санвузлів, страхувати відповідальність перед третіми особами та проводити заходи не пізніше, ніж до 23 години.

Хоча деякі норми цих актів можна вважати несумісними з європейськими стандартами щодо права на мирні зібрання, багато з них, за словами представників Української Гельсінської групи, залишаються лише на рівні формальності, і організатори та місцеві влади не завжди дотримуються цих правил. Проте у деяких випадках місцева влада використовує такі норми як підставу для заборони проведення заходів, і суди в таких випадках можуть винести рішення на користь влади. Українська Гельсінська група вказує на наявність кампанії судових позовів від правозахисних організацій за скасування подібних норм у багатьох містах України.

Висновки до розділу 2

Вивчення механізму реалізації права на мирні публічні зібрання дозволяє зробити такі висновки:

1. Механізм виконання права на мирні публічні зібрання складається з системи відповідних умов, норм права, правових актів і актів застосування норм права, правових засобів, дій суб'єктів права та спеціально уповноважених органів. Все це спрямовано на забезпечення можливості висловити певну позицію з питань суспільного або державного життя мирним та публічним шляхом.

2. Структура механізму реалізації права на мирні публічні зібрання включає загальні та спеціальні елементи. До загальних елементів відносять політичні, економічні, організаційні та інші умови, а також правову культуру і правосвідомість. Спеціальні елементи включають нормативно-правовий та інституційно-правовий механізми.

3. Нормативно-правовий механізм включає норми права, правові акти та акти застосування, що регулюють форми, методи, умови та порядок здійснення права на мирні публічні зібрання, а також засоби його захисту. Інституційно-правовий механізм визначає систему державних органів, посадових осіб, органів місцевого самоврядування та інших уповноважених органів, що забезпечують реалізацію, захист і охорону права на мирні публічні зібрання.

4. Принцип верховенства права вимагає забезпечення правової стабільності та передбачуваності. Тому, під час розробки законопроектів, пов'язаних з мирними публічними зібраннями, необхідно зобов'язувати відповідні органи аналізувати практику застосування і давати рекомендації щодо реформування законодавства. Консультації із громадськістю слід

розглядати як невід'ємну частину цього процесу, а їхні зауваження та рекомендації мають враховуватися під час доопрацювання законопроектів.

Держава має забезпечити ефективні механізми та процедури для зручного та невідворотного використання права на мирні публічні зібрання, уникнувши надмірної бюрократичної регламентації. Відповідні органи влади повинні активно сприяти особам та групам, які бажають провести зібрання, захищаючи їхні інтереси та забезпечуючи зручне місце для організації, а також надавати інформацію про майбутні зібрання без перешкод. Особливу увагу слід звертати на випадки, коли учасники мають непопулярні погляди чи коли зібрання пересікається з акціями опонентів.

Держава також зобов'язана забезпечити належну реалізацію права на мирні публічні зібрання, що передбачає належну підготовку працівників правоохоронних органів до вирішення питань, пов'язаних із масовими заходами. Це охоплює не лише аспекти культури та етики їхньої діяльності, але й навички ефективного управління великою кількістю людей, щоб уникнути можливого ризику для всіх присутніх.

Принцип пропорційності вимагає об'єктивної оцінки обставин, які впливають на проведення зібрань. У випадках конфлікту з іншими правами рішення повинно ґрунтуватися на аналізі конфліктуючих прав та мінімізації втручання в них. Запобігаючи дискримінації, влада повинна уникати надання більш обтяжливих вимог для одних осіб порівняно з іншими, які мають схожі наміри.

Важливо розуміти, що заборона зібрань законом не відбирає учасникам їхнього права висловлювати свої думки. Навіть у випадках, коли влада вважає зібрання незаконним (наприклад, через відсутність попереднього повідомлення), це не повинно ставати достатньою підставою для відмови в праві на мирне публічне зібрання.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ВУЛИЧНИХ ПОХОДІВ, ДЕМОНСТРАЦІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації під час воєнного стану

Право на мирні зібрання, хоча і є важливим інструментом впливу громадянського суспільства на публічну адміністрацію, не вважається правом, яке абсолютно не може бути обмежено законом. Міжнародне право надає чіткі підстави для можливості обмеження цього права, такі як національна чи громадська безпека, запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я або моралі, захист прав і свобод інших осіб і т.д. Зокрема, під час війни або інших надзвичайних ситуацій, що загрожують життю нації, держави можуть вживати заходів, що відступають від їх зобов'язань за міжнародними конвенціями, але тільки в межах, які вимагає гострота ситуації, і за умови, що ці заходи не суперечать іншим міжнародним зобов'язанням.

Національне законодавство також враховує міжнародні стандарти щодо свободи мирних зібрань, забезпечуючи їх на конституційному рівні. Згідно з Конституцією України, громадянам гарантується право збиратися мирно, без зброї, але при цьому можуть бути встановлені обмеження в інтересах національної безпеки та громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, охорони здоров'я або захисту прав і свобод інших осіб.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть бути встановлені обмеження, але вони повинні бути обґрунтовані і тимчасовими. Механізм дерогації, або відступу від зобов'язань, передбачений

міжнародним правом, надає можливість державам обмежувати певні права у виняткових обставинах, за умови повідомлення про це та дотримання принципу пропорційності.

Деякі науковці [25;51; 30], включаючи Р.С. Мельника, підтримують ідею обмеження права на мирні зібрання. Вони стверджують, що реалізація основоположних чи конституційних прав вимагає обмежень, оскільки без них може ускладнюватися чи навіть блокуватися користування цими правами. Одним з загальних обмежень є принцип, згідно з яким реалізація однієї особи не повинна супроводжуватися порушенням прав іншої [60].

Однак надання військовому командуванню та військовим адміністраціям повноважень щодо обмеження прав громадян на мирні зібрання, відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану", викликає сумніви. Це тому, що згідно з частиною 2 статті 39 Конституції України, прийняття рішення про заборону проведення мирних зібрань вважається виключною компетенцією суду.

У цьому контексті важливо врахувати погляди С.М. Онищенка, який вбачає загострення проблем захисту прав і свобод людини, зокрема права на мирні зібрання, в умовах тимчасової окупації частини території України та військової агресії Російської Федерації. Він вказує на ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини в кризовій ситуації та неоднакові умови для реалізації конституційно закріплених прав і свобод на всій території держави [38, с. 141].

Автор виражає стурбованість непропорційним обмеженням прав і свобод людини під час введення правового режиму воєнного стану, зазначаючи відсутність чіткого підходу до визначення суб'єктів, які можуть обмежувати права, та законодавчих підстав для притягнення порушників до відповідальності за порушення правил організації та проведення мирних зібрань.

Указ Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022, який встановив правовий режим воєнного стану в Україні, передбачає можливість тимчасового обмеження права на мирні зібрання відповідно до пункту 3. У зв'язку з цим виникає питання щодо підстав і меж, на яких в Україні може обмежуватися реалізація права людини на мирні зібрання під час воєнного стану [23].

Право громадян збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації є невідчужуваним і непорушним правом, гарантованим Основним Законом України. Ці права, закріплені в статті 39 Конституції України, мають міжнародний фундамент у положеннях статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У контексті введення воєнного стану, згідно із пунктом 8 частини 1 статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", військове командування разом із військовими адміністраціями може вживати тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, включаючи заборону мирних зібрань, за умови передбачених указом Президента України протягом періоду воєнного стану.

Конституція України уточнює, що обмеження права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону та лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Процедура обмеження права на мирні зібрання передбачає втручання суду, який приймає рішення відповідно до законодавства. Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та військові адміністрації можуть звертатися до суду з позовами щодо заборони або обмеження мирних зібрань, а також установлення інших обмежень права на свободу мирних зібрань. Ця процедура дозволяє забезпечити відповідність обмежень закону та забезпечити справедливий та обґрунтований характер рішень суду в умовах воєнного стану.

Адміністративні справи, які стосуються заборони чи встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, розглядаються судом протягом двох днів з моменту відкриття провадження у справі. У випадку, якщо провадження розпочато менше ніж за два дні до запланованих заходів, справа вирішується невідкладно. Позивач повинен обґрунтувати необхідність встановлення обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань в контексті демократичного суспільства та довести пропорційність запропонованого у позові обмеження. Суд, враховуючи інтереси національної безпеки та громадського порядку, приймає рішення, якщо вважає, що проведення зібрань може створити реальну загрозу заворушенням чи вчиненням злочинів, або загрожує здоров'ю населення чи правам і свободам інших людей.

У випадку встановлення обмежень щодо права на свободу мирних зібрань, суд повинен обґрунтувати необхідність та пропорційність застосованого обмеження. Якщо існує менш обтяжливий для відповідача спосіб обмеження, який відповідає цілям, суд повинен вжити саме його. Важливо враховувати, що право на мирні зібрання може бути реалізоване, якщо громадяни завчасно інформують владні органи чи органи місцевого самоврядування. Таке повідомлення здійснюється через організаторів масових зібрань і повинно бути подане заздалегідь, щоб владні органи мали час підготуватися до події, забезпечити громадський порядок та захист прав і свобод всіх громадян. Тривалість строку завчасного сповіщення повинна бути розумною і не обмежувати право громадян на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, передбачене статтею 39 Конституції України. Зазначені строки повинні гарантувати ефективність реалізації цього права, забезпечуючи достатній час для підготовки заходів та можливість владних органів звертатися до суду для вирішення спірних питань, якщо це необхідно.

Отже, під час дії режиму воєнного стану обмеження щодо проведення мирних зібрань можуть бути встановлені рішенням окружного адміністративного суду, яке поширює свою юрисдикцію на територію проведення відповідної події, за умови виявлення юридичних підстав, передбачених у частині 2 статті 39 Конституції України. Такі обмеження або заборони стосовно проведення мирних зібрань також можуть бути введені законом на період дії режиму воєнного стану, за умови, що цей правовий режим охоплює заявлену територію для проведення мирних зібрань.

Так, наприклад Рада оборони Рівненської області затвердила порядок, відповідно до якого можна проводити масові заходи під час дії воєнного стану.

На підставі вказаних Законів України, включаючи "Про правовий режим воєнного стану", "Про місцеві державні адміністрації", та ураховуючи Укази Президента України від 24 лютого 2022 року та інші, для забезпечення громадського порядку у Рівненській області встановлюються наступні правила:

1. Проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів під час воєнного стану можливе лише за умови попередньої письмової згоди виконавчих органів місцевих рад. Заяви про проведення таких заходів подаються не пізніше, ніж за п'ять робочих днів до запланованої дати.

2. Організатори мирних зібрань повідомляють відповідний виконавчий орган чи орган місцевого самоврядування про їх проведення. Якщо захід планується у декількох районах, організатор подає повідомлення кожній районній військовій (державній) адміністрації.

3. В повідомленні зазначається дата, час, тривалість заходу, його мета, місце чи маршрут проведення, очікувана кількість учасників, а також інформація про організатора та відповідальну особу.

4. Виконавчі органи реєструють повідомлення та приймають відповідне рішення.

5. Районні військові адміністрації та виконавчі органи інформують Рівненську обласну військову адміністрацію та поліцію про погоджені заходи не пізніше, ніж за добу до їх проведення.

6. Кількість учасників заходу не повинна перевищувати місткість найбільшої захисної споруди, розташованої у прямій доступності від місця проведення та схваленої місцевими органами [75].

Проведення масових заходів в Київській області регулюється затвердженим Порядком, який визначає основні умови для їх організації.

Основні вимоги, які слід дотримуватись, включають:

- масові заходи можуть бути проведені лише у виняткових обставинах та за умови попередньої письмової згоди органів місцевого самоврядування, поданої не пізніше, ніж за п'ять робочих днів до запланованої дати.

- загальна кількість учасників заходу повинна бути в межах розрахункової місткості найближчого укриття.

- організатори несуть відповідальність за правильне проведення заходу і повинні гарантувати його негайне припинення у випадку оголошення повітряної тривоги [63].

На території Хмельницької області тепер встановлено заборону на проведення будь-яких масових заходів, за винятком релігійних подій. Однак для проведення релігійних заходів вони повинні відбуватися в "приміщеннях культових споруд та прилеглих до них територіях" і обов'язково повинні мати укриття для учасників у випадку повітряної тривоги.

Наказ, виданий керівником Хмельницької ОВА Сергієм Гамалієм 14 вересня 2022 року, визначає заборону на такі масові заходи, як мирні зібрання, мітинги, походи, демонстрації, поховальні ритуали та заходи, пов'язані із вшануванням загиблих у боротьбі за незалежність України. Утім, за необхідності можливо провести масові заходи, але для цього необхідно отримати дозвіл, який розглядається на засіданні Ради оборони. Начальники

районних військових адміністрацій зазначеного регіону повинні надсилати обґрунтовані звернення до відповідного департаменту не пізніше, ніж за 10 днів до запланованої дати заходу. Зазначено, що ці обмеження вводяться з метою забезпечення безпеки та порядку в області [76]

Згідно з першою частиною статті 39 Конституції України, громадяни мають право мирно збиратися, проводити збори, мітинги, походи, та демонстрації, при цьому попередньо інформуючи владні органи. У випадку введення воєнного стану, військове командування має право забороняти такі заходи.

Згідно зі статтею 8 Закону про правовий режим воєнного стану, військове командування, спільно з військовою адміністрацією, може забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів, та інших масових заходів.

Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64, що вводить воєнний стан, дозволяє тимчасово обмежувати конституційні права та свободи громадян, включаючи ті, які передбачені статтею 39 Конституції України, для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану.

Чинне законодавство не містить визначень термінів, таких як "акція", "мирні зібрання", "мітинги", "походи", "демонстрації", "масові заходи". Хоча деякі з цих понять можуть згадуватися в інших правових актах, що втратили чинність.

Згідно з частиною першою статті 3 Закону України "Про правовий режим воєнного стану", військове командування, спільно з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування, має право вводити та реалізовувати заходи правового режиму воєнного стану. Це право належить таким військовим посадовим особам, як Головнокомандувач Збройних Сил України, Командувач об'єднаних сил Збройних Сил України, командувачі видів та окремих родів військ (сил), командири з'єднань та військових частин.

У частині другій цієї статті передбачається, що в рамках повноважень, визначених законом та указом Президента України, видається обов'язкові до виконання накази та директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, а також здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Щодо структури Збройних Сил України, визначеної статтею 3 Закону України "Про Збройні Сили України", вона включає Генеральний штаб, Командування об'єднаних сил, види та окремі роди Збройних Сил, органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади тощо.

Згідно із статтею 8 Закону "Про Збройні Сили України", Головнокомандувач Збройних Сил України є найвищою військовою посадовою особою, яка здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами. Командувачі видів та окремих родів військ підпорядковуються Головнокомандувачу та несуть відповідальність за розвиток та готовність своїх підпорядкованих військ.

Важливо враховувати, що Закони "Про Збройні Сили України" та "Про правовий режим воєнного стану" не конкретизують структуру військового командування для конкретних адміністративно-територіальних одиниць, але вказують на можливі складові цієї структури на всій території, де введено воєнний стан.

Усі ці вказівки слід враховувати при реалізації заходів та організації подій у контексті введеного воєнного стану [55].

3.2. Відповідальність за перешкоджання мирним зібранням в Україні та практика адміністративних судів і Верховного Суду

Конституція України визначає обмеження права на мирні зібрання, зазначаючи, що це може статися тільки у випадках, коли це необхідно в інтересах національної безпеки, громадського порядку, для запобігання заворушенням чи злочинам, а також для охорони здоров'я населення чи захисту прав і свобод інших осіб (ст. 39).

Аналіз судової практики показує, що суди тлумачать цю конституційну норму більш широко. Зокрема, вони розглядають можливість порушення інтересів національної безпеки та громадського порядку в різних контекстах, таких як обмеження доступу до державних установ, порушення руху на дорогах біля місця проведення заходів, конфліктні ситуації між різними заходами тощо.

Суди розглядають обставини, такі як перешкоджання доступу, порушення руху на дорогах, конфліктні ситуації між різними заходами, як можливість порушення національної безпеки та громадського порядку. Вони також враховують інші аспекти, такі як недостатня інформація для підготовки органів влади, можливість виникнення конфліктів, неповідомлення про участь у заходах та інші.

Обмеження можуть бути застосовані лише у випадках, коли це необхідно для захисту інших конституційних прав, свобод або законних інтересів, з дотриманням принципу співмірності втручання та з метою запобігання реальній небезпеці для відповідного права чи свободи.

Важливо враховувати, що не існує вичерпного переліку обмежень, оскільки вони можуть бути унікальними для кожного конкретного заходу. Такий підхід відповідає практиці європейських держав, де обмеження

розглядається як будь-яке розпорядження, спрямоване на уникнення небезпеки для громадського порядку та безпеки через проведення зібрання.

У законодавстві України забезпечено право на захист в суді, доступне для всіх громадян, які можуть обирати суд для звернення, дотримуючись встановлених процесуальних вимог. Крім загальних судів, громадяни можуть звертатись і до Конституційного Суду України, який з 2016 року також розглядає конституційні скарги. Згідно з Законом "Про Конституційний Суд України", конституційна скарга - це письмове клопотання, яке подається до Суду для перевірки на відповідність Конституції України закону чи його окремих положень, застосованих у судовому рішенні. Право на конституційну скаргу мають тільки ті особи, які вважають, що застосований закон суперечить Конституції України.

У судовому процесі застосовується конституційне провадження, регламентоване Законом "Про Конституційний Суд України". Важливо розуміти, що Конституційний Суд не оскаржує рішення інших судів чи дії прокурорів. Суб'єкти конституційної скарги можуть довести, що застосований закон в їхній справі є неконституційним, що може призвести до перегляду справи судом за нововиявленими обставинами [17].

Сучасна судова система стикається з проблемами, і навіть при прийнятті нових норм законодавства сутність проблем залишається в повноваженнях судів. У багатьох випадках суди відмовляють у відкритті провадження щодо конституційних скарг, що підкреслює потребу розуміння предмету оскарження та вимог, встановлених законом.

Наприкінці розглядаються аспекти, пов'язані з реалізацією права на мирні зібрання в судах. Проаналізовано статистику рішень адміністративних судів щодо обмежень у реалізації цього права, яка свідчить про тенденцію задоволення позовів органів влади. Розглянуті різні аспекти судових вироків,

що стосуються обмежень мирних зібрань, а також вказано на важливість розуміння суті оскарження та вимог, встановлених законодавством.

Місцеві органи влади часто використовують різні способи обходу закону або навіть вчиняють прямі порушення, щоб уникнути судового перегляду питань щодо заборони мітингів перед їх проведенням. Це автоматично обмежує право на судовий розгляд у подальших інстанціях. Зокрема, органи влади часто, отримавши повідомлення про мітинг, намагаються штучно затягнути судовий процес, звертаючись із судовим оскарженням в останній день, хоча закон вимагає негайного оскарження.

Закон передбачає негайне звернення до суду при отриманні повідомлення про намір провести мітинг, і судові рішення має бути виконане негайно. Проте на практиці рішення судів часто обмежуються фактом подання прохання органу влади про заборону мітингу, без належної судової оцінки. Загальні мотивації відмови у проведенні мітингів часто пов'язані з технічними недоліками оформлення заяви, гіпотетичними можливостями впливу на громадський порядок або роботу органів влади.

Рішення національних судів часто зводяться до можливості обмеження мирних зібрань лише за умови рішення органів державної влади та у разі настання негативних наслідків для національної безпеки чи громадського порядку. Наприклад, Конституційний Суд України підкреслив, що громадяни повинні повідомляти владу про мітинг у розумний строк перед його проведенням, і це не повинно обмежуватися конституційним терміном "негайно" [83].

Отже, рішення Конституційного Суду України визначає обов'язок громадян повідомляти владу про мітинг, але не вимагає отримання дозволу на його проведення. Використання поняття "неповідомлений мітинг" є неактуальним, і незаконні судові обмеження становлять пряме порушення чинного законодавства України. Відповідальність за порушення може бути

кримінальною або адміністративною, а учасники можуть звертатися до суду з позовами у разі незаконного обмеження мітингів.

Кримінальна відповідальність передбачена у випадках, коли мирне зібрання перетворюється на масові заворушення, згідно з розділом XII Кримінального кодексу України "Злочини проти громадського порядку та моральності" [Кримінальний кодекс України]. Зокрема, особи можуть бути притягнуті до відповідальності за заклики до вчинення дій, що становлять загрозу громадському порядку. Це може призвести до колізій між законами та тлумаченням понять, оскільки нестандартні дії можуть потенційно загрожувати громадському порядку.

Кримінальна відповідальність передбачена зокрема за громадські заклики до підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи споруд, насильницьке виселення громадян, які можуть загрожувати громадському порядку. Також відповідальність передбачена за поширення, зберігання чи виготовлення матеріалів з аналогічним змістом з метою їх розповсюдження. Такі дії можуть каратися штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, визначено кримінальну відповідальність за організацію масових зібрань, які супроводжуються насильством та іншими злочинними діями, з використанням предметів, що служать зброєю. Також передбачено відповідальність за активну участь у масових заворушеннях. Інша стаття (279) Кримінального кодексу передбачає відповідальність за блокування транспортних комунікацій, що створює небезпеку для життя людей, а також захоплення транспортних підприємств.

Треба відзначити, що відповідальність за перевищення повноважень посадових осіб та органів правопорядку визначена статтею 365 Кримінального кодексу, проте немає конкретних положень щодо відповідальності за масові акції, які виникають внаслідок перевищення повноважень органами міліції.

Наразі ст.ст. 280 та 281 Кодексу адміністративного судочинства України (у редакції від 15 грудня 2017 р., до цього аналогічні відносини регулювалися статтею 182 і 183 КАСУ) визначають особливості провадження у справах за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень щодо обмежень у реалізації права на мирні зібрання та у справах про усунення обмежень. Згідно з вимогами ст. 280, органи влади "негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій мають право звертатися до окружного адміністративного суду з позовною заявою про заборону таких заходів або інше обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення тощо)".

Варто відзначити, що лише особи, які не є суб'єктами владних повноважень, можуть бути відповідачами в адміністративному процесі за п. 4 ч. 4 ст. 50 КАСУ, тоді як організатори мирних зібрань мають право звертатися до адміністративного суду за місцем проведення заходів з позовною заявою про усунення обмежень з боку владних органів. Нагадаємо також, що судові рішення у цих справах вирішуються протягом двох днів після відкриття провадження та негайно виконуються [1].

Зокрема, ст. 280 передбачає задоволення вимог позивача заради національної безпеки та громадського порядку, якщо проведення заходів може створити реальну небезпеку для громадського порядку чи прав та свобод інших людей. Також важливо відзначити, що суд у своїй постанові повинен зазначити спосіб обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання.

Зважаючи на вищесказане, можна припустити, що використання терміну "збори, мітинги, походи, демонстрації чи інші зібрання" у КАСУ фактично усуває питання про обмеження форм мирних зібрань, які, як стверджується, існують у ч. 1 ст. 39 Конституції України, і тим самим зменшує потребу в нормативних визначеннях окремих видів зборів. Також можна очікувати, що

термінологія "мирні зібрання" буде поступово впроваджуватися у правовій доктрині замість "мирних зборів".

Необхідність позивача довести можливу загрозу інтересам національної безпеки та громадського порядку, як єдина підстава для судового обмеження реалізації права на мирні збори, відзначена у рішеннях судів. У постанові окружного адміністративного суду міста Києва від 25 вересня 2007 р. № 4/50 (суддя Вовк П.В.) відзначено, що вживаючи терміни «національна безпека та громадський порядок», законодавець використовує слово-сполучник «та», а не «чи», «або». Це означає, що загроза лише громадському порядку не може сама по собі служити достатньою підставою для обмеження мирних зборів [64].

У цьому контексті суддя посилається на визначення національної безпеки в ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України», розуміючи її як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави. У відмові надати дозвіл на обмеження мирних зборів суддя вбачає, що вирішення питань громадського порядку не є завданням суду, але належить до компетенції міліції [21].

Також він посилається на норму ч. 2 ст. 66 Закону України «Про вибори народних депутатів України», яка дозволяє проведення передвиборчої агітації, включаючи збори громадян, мітинги, походи, демонстрації [13]

Цікавою є розширювальна інтерпретація суддею категорії передвиборчої агітації, особливо на момент, коли жодної передвиборчої кампанії в м. Києві не було. Норми, подібні наведеним, також містяться в інших законах про вибори, де зазначено, що передвиборча агітація може здійснюватися шляхом проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій, дискусій і інших масових заходів. У даному випадку мирні збори, які обмежувала Київська державна міська адміністрація, суд визнав передвиборчою агітацією партій та блоків, що суперечить нормам щодо права на проведення передвиборчої агітації.

Варто відзначити, що подібне тлумачення категорій національної безпеки та громадського порядку не є загальноприйнятим у практиці судів. Наприклад, в постанові Приморського районного суду міста Одеси від 5 липня 2007 р. було вказано, що плановані заходи об'єктами інфраструктури є важливими для міста, і їх проведення може ускладнити рух громадян та транспорту, а також обмежити права інших громадян. Також суд використав лист від начальника управління СБУ для обґрунтування можливої сутички та можливого шкодження іміджу України [26, с. 45]

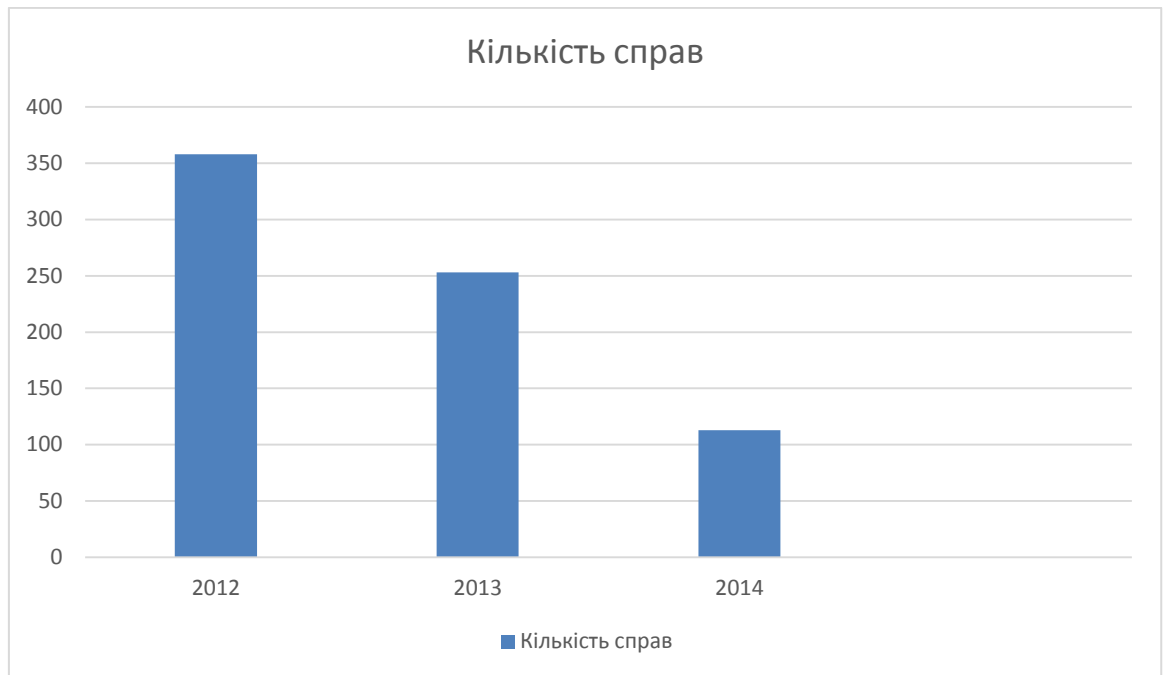
Обмеження права на мирні збори, внесені цим рішенням, може серйозно ускладнити перспективи євроінтеграції України, зокрема, враховуючи європейські стандарти в цій області.

За період 2011–2012 рр. було розглянуто понад 227 справ, що стосувалися заборони мирних зібрань. Кількість таких справ зростала з кожним роком, досягнувши свого піку наприкінці 2012 р., коли судові рішення в основному приймалися на користь органів влади, що свідчить про зростання обмежень на право на мирні зібрання [77].

Ця тенденція є особливо показовою після судової реформи В.Ф. Януковича, коли кількість заявок на мітинги значно зросла. Зазначено, що Харківська область мала найбільший відсоток заборон, а також інші регіони, такі як Автономна Республіка Крим, Миколаївська та Київська області.

Деякі суди, зокрема Херсонський окружний і Вінницький апеляційний адміністративні суди, приймали рішення на користь учасників мирних зібрань, визнаючи їх права і свободи. Однак велика кількість рішень, особливо в апеляційних судах, залишалася на користь органів влади.

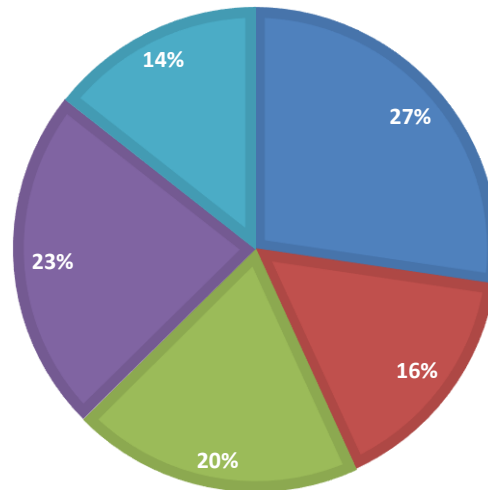
У 2013 р. зменшилася кількість справ про заборону мирних зібрань, але високий відсоток заборон залишався стабільним. Важливою стала практика аналізу судової практики та звернення до міжнародного досвіду для захисту прав і свобод громадян [78].

Відсоток заборон на мирні зібрання залишається стабільно високим і складає 83% (209 рішень) [159]. Подібно до попереднього 2012 року, Харківська область виявилася лідером за кількістю заборон, нараховуючи 38 випадків. Цікаво, що вперше з початку 2010 року в Харківській області були ухвалені рішення суду на користь організаторів мирних зібрань, хоча з 2011 по 2013 роки було прийнято 168 рішень про заборону таких заходів. Також варто відзначити значну кількість заборон в Автономній Республіці Крим (враховуючи м. Севастополь, 32 випадки), у місті Києві та області (27) та у Дніпропетровській області (22).

КІЛЬКІСТЬ ЗАБОРОН МАСОВИХ ЗАХОДІВ

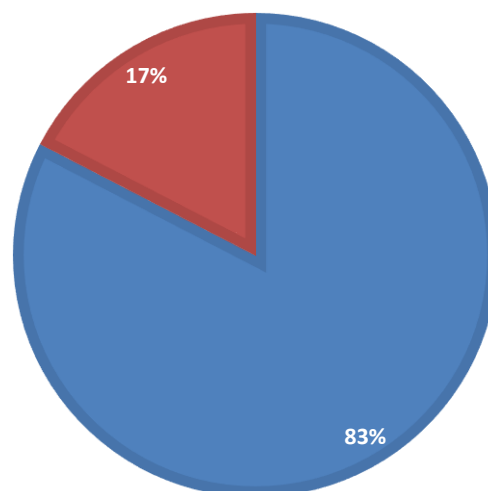
■ Харківська область ■ Дніпропетровська область ■ Київська область ■ АР Крим ■ Інші області

Пік заборон на мирні зібрання спостерігався з 22 листопада до кінця року, пов'язаний із заборонами, що стосувалися інтеграційного вибору України та протестів проти свавільних дій влади. Важливим аспектом була негативна тенденція у судах апеляційної інстанції, які ухвалили рішення на користь владних органів у 38 з 46 випадках.

РІШЕННЯ СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

■ Підтримка органів державної влади ■ Підтримка громадян

Судова практика у Вищому адміністративному суді України також не відзначилася позитивними змінами у розгляді справ про заборону мирних зібрань у 2013 році, де лише одне рішення було на користь організаторів, а 10 рішень підтвердили заборону [78].

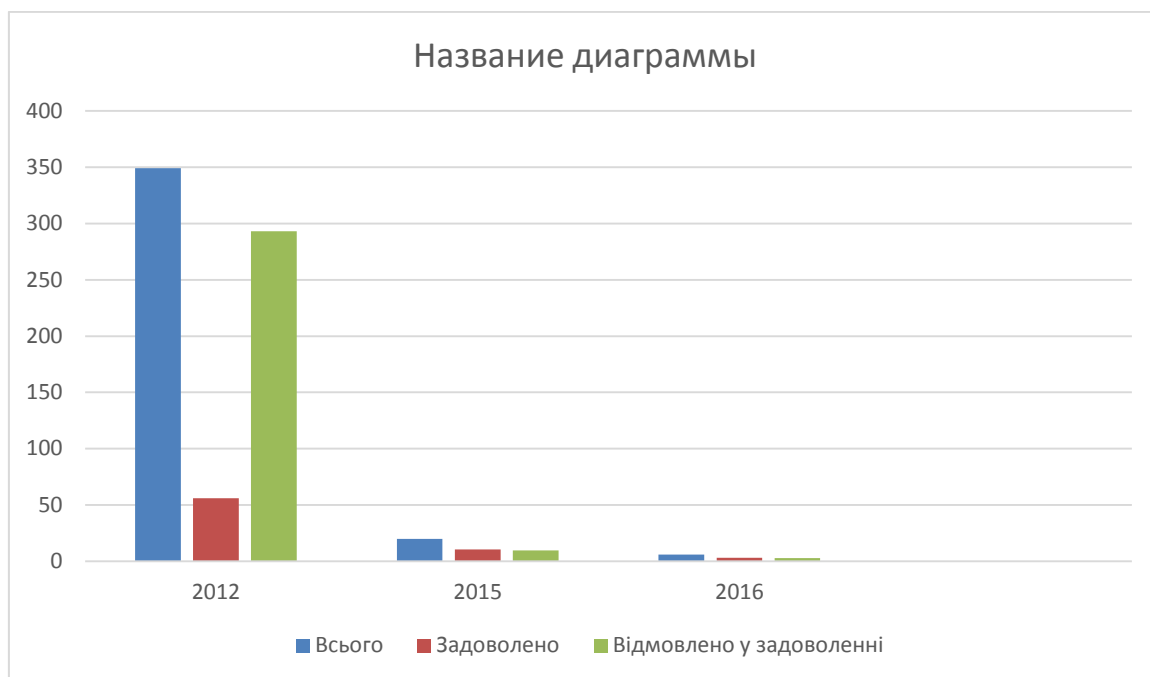
У 2014 р. кількість справ про заборону мирних зібрань зменшилася, але загальний відсоток заборон залишався високим. Певні зміни відбулися після падіння попереднього режиму, зокрема у Київській області, де після зміни влади не було заборонено жодного мирного зібрання [79].

Якщо розглядати практику апеляційних судів, варто відзначити, що у 2014 році вони виявили більшу толерантність до мирних зібрань. Приблизно 70% рішень були прийняті на користь організаторів мирних зібрань, а лише 30% – на користь державних органів. Але, звертаючись до Вищого адміністративного суду, слід відзначити, що він визначався на бік органів влади.

Незважаючи на те, що рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для України, імплементація європейських норм щодо прав і свобод мирних зібрань в національне законодавство виявляється не такою активною.

Після подій Революції Гідності судова практика майже повністю змінилася, зменшившись кількість заборон на мирні зібрання. Статистика демонструє цю тенденцію: у 2012 році було 349 заборон (84% поданих позовів задоволено), у 2015 році – 20 (48%), у 2016 році – всього 6 (46%) [31, с. 50].

Аналізуючи судову практику з 2016 по 2019 роки, можна зауважити, що постанови національних судів були досить різноманітними, встановлюючи обмеження проведення мирних зібрань на конкретні дати або у визначених місцях. Зазначено приклади таких вироків, де обмежувалися час або місце проведення мирних зібрань.

Наведені дані з Єдиного державного реєстру судових рішень стосуються міст-мільйонерів в Україні, де суди різнопланово вирішували питання щодо обмежень права на мирні зібрання, іноді задовольняючи позовні вимоги, а іноді відмовляючи у них.

Виділяючи основи для задоволення таких позовів, можна вказати на такі фактори, як порушення безпеки дорожнього руху, що спричиняє порушення громадського порядку та унеможливорює його належну охорону, потенційна загроза виникнення заворушень, конфліктів та злочинів, а також необхідність захисту прав і свобод інших осіб. З судової практики випливає, що під час розгляду справ про обмеження права на мирні зібрання суди керуються завданнями та принципами Кодексу адміністративного судочинства України, спрямованими на захист прав, свобод та інтересів осіб у публічно-правових

відносинах від можливих порушень з боку органів влади, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб.

Однак важливо враховувати й випадки негативного вирішення позовів про обмеження права на мирні зібрання лише на підставі формальних підстав, коли суди не проводили докладне та доказове дослідження обставин справи та належну їх оцінку. Це може бути пов'язано з неврегульованістю окремих аспектів реалізації права на мирні зібрання національним законом або недостатньою обізнаністю з міжнародними нормами щодо цього права.

Прикладом правильного визначення спірних відносин та застосування норм права є справа, в якій виконавчий комітет Дніпропетровської міської ради подав позов до Дніпропетровської обласної громадської організації "Правозахисна організація «Закон і Честь»" про обмеження права на проведення мирного публічного зібрання.

Суд задовольнив позовні вимоги та обмежив можливість відповідача проводити акцію в заявленому місці через його розташування на розі вулиць із інтенсивним дорожнім рухом. У зазначений у час робочий день спостерігається напружений рух транспорту, і велика кількість людей, яку планував залучити організатор, може створити загрозу безпеці дорожнього руху та перешкоди для транспорту.

Хоча деякі незручності при проведенні мирного публічного заходу є природними, право на вільний вибір місця проведення не надає організатору права вимагати від уповноважених органів виділяти для цього конкретні ділянки. Рішення суду повинно враховувати інтереси учасників заходу, забезпечуючи їм місце, яке відповідає їхнім потребам і здатне привернути увагу до їхніх проблем.

Судове рішення про обмеження місця проведення заходу може бути визнано правомірним, якщо мета обмеження полягає у запобіганні умисному та повному блокуванню автодоріг, особливо тих, які мають важливе значення.

Проте суд повинен розглянути можливість надання альтернативного місця для проведення заходу.

Важливо відзначити, що суд не має повноважень визначати місце проведення зібрання і вирішення позовних вимог щодо обмеження реалізації права повинно стосуватися лише місця, визначеного організаторами зібрання. Такий підхід відповідає європейській практиці, де обмеження має бути пропорційним і спрямованим на забезпечення рівноваги інтересів.

Щодо обмеження тривалості заходу як безстрокової акції, це можливо лише в тому випадку, якщо безстроковий характер зібрання становить загрозу національній безпеці, громадському порядку та/або правам і свободам громадян.

Наприклад, у рішенні суду, яке було вже згадано, позов до Дніпропетровської обласної громадської організації «Правозахисна організація «Закон і Честь» було задоволено, обмеживши право на проведення безстрокового пікету адміністративного приміщення. Специфіка справи полягала в тому, що об'єктом пікетування було адміністративне приміщення Служби безпеки України з метою привернення уваги вищого керівництва до порушень норм моралі та корупційних дій. Особливий статус цього державного органу та його режимність викликали занепокоєння щодо можливості нормального виконання завдань. Крім того, очікувалося залучення більше людей, ніж було заявлено, що призвело до висновку про необхідність обмеження безстрокової акції в частині її тривалості [90].

В іншому випадку, у справі Київської міської державної адміністрації проти Всеукраїнської громадської організації Коаліції Учасників Помаранчевої Революції суд частково обмежив право на проведення безстрокової акції в центральній частині міста Києва. Підставою для цього були візити зарубіжних високопосадовців та програми їх перебування в Україні, що передбачали відвідування об'єктів саме в центральній частині міста. Також була необхідність

забезпечення охорони цих осіб та об'єктів. Суд врахував завчасні прохання обмежити проведення масових зібрань біля об'єктів та на певних маршрутах для уникнення труднощів та забезпечення безпеки. Рішення суду було визнано обґрунтованим і відповідним нормам законодавства, оскільки обмеження стосувалися лише центральної частини міста і не порушували права на мирні зібрання [89].

Суди можуть ухвалювати рішення також для забезпечення прав та свобод людини.

Вищий адміністративний суд України підтвердив вірність та обґрунтованість рішень судів першої та апеляційної інстанцій у справі, де Харківська міська рада подала позов до Харківської обласної організації Всеукраїнського об'єднання «Свобода», стосовно обмеження права громадян на мирні зібрання шляхом заборони проведення дзвono-смолоскипного маршу. Причиною цього обмеження було повідомлення про використання значною кількістю учасників джерел відкритого вогню, яке становило реальну загрозу безпеці та життю учасників та мешканців Харкова. Також враховувалась дата маршу, яка припадала на робочий день і планувалась на головній вулиці міста, що створювало підвищену небезпеку дорожнього руху та порушувало роботу громадського транспорту. Рішення суду першої інстанції було підтримано Вищим адміністративним судом [88].

Також слід відзначити рішення Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду у справі, де Дніпропетровська обласна громадська організація «Система Фалунь Дафа» була позивачем щодо обмеження проведення масового заходу. Рішення окружного адміністративного суду було скасовано через недостатню обґрунтованість та відсутність доказів, які мають значення для справи, що призвело до невідповідності висновків суду обставинам справи. Апеляційний суд вказав на неправомірність висновку суду першої інстанції, який стверджував відсутність доказів позивача щодо

наявності загрози здоров'ю населення та порушення прав і свобод інших громадян, національної безпеки чи громадського порядку через проведення заходу. В апеляційному суді визнали, що обмеження щодо проведення акції є неправомірним, оскільки сам захід не представляв загрози та спрямовувався на поширення загальнолюдських цінностей та здорового способу життя [67]

Не менш важливою є роль суду у визначенні змісту зібрання, якщо воно несе загрозу національній безпеці чи громадському порядку. Визначаючи форму висловлювання поглядів, суд повинен враховувати його ціль, уникнути заборони лише через можливість незручностей іншим особам, а не через загрозу національній безпеці та громадському порядку.

У судовій практиці виникають ситуації, коли встановлення наметів під час протестних акцій розглядається представниками державної та правоохоронної влади як створення "малих архітектурних форм", для чого також вимагається відповідний дозвіл від органів місцевого самоврядування. Наприклад, Вінницький міський суд велив Вінницькій міській раді прибрати намети "Тарифного майдану Вінниці" [66]. Однак Вінницький апеляційний адміністративний суд скасував це рішення, вказавши, що встановлення наметів для проведення мирних зібрань, а не для комерційної діяльності, не вимагає будь-яких дозволів, що відповідає нормам Конституції України та Європейської конвенції [65].

Аналогічне рішення прийнято Шевченківським райсудом Києва 19 квітня 2005 року в справі No 2-5899/05р. Суд визначив, що для встановлення наметів під час протестних акцій неподалік від Верховної Ради та Кабінету Міністрів (у Маріїнському парку) не потрібні жодні дозволи.

Відсутність законодавства, яке регулювало б питання організації та проведення мирних публічних зібрань, спричинила прийняття місцевими радами власних нормативних актів (правил, положень, статутів), що

регламентують порядок, механізм та строки подання повідомлень про проведення зібрань.

Позиція, що такі правові акти, що визначають строки попередження про проведення мирних зібрань, скасовуються чи їх окремі положення, є узгодженою з останніми тенденціями. Це підтверджується рішенням Херсонського окружного адміністративного суду, яке визнало незаконним і неконституційним рішення Херсонської міської ради [68].

Розбіжний підхід до цього питання пояснюється неоднозначним ставленням Верховного Адміністративного Суду України (ВАСУ), який, з одного боку, визначає неконституційність застосування судами Указу від 1988 року, а з іншого боку, визнає правомірність застосування місцевими органами тимчасових порядків (правил) для проведення масових заходів [56].

Наприклад, КАСУ відзначає дотримання Порядку організації та проведення недержавних масових заходів у м. Києві, якому встановлено 10-денний строк подання заяви та проведення підготовчих заходів за 10 днів до заходу. Проте, це стосується лише місцевих нормативних актів [91].

Суд може заборонити проведення лише конкретного зібрання, а його рішення не поширюється на заходи, про які ще не було сповіщено владні органи чи місцеве самоврядування. Важливим є визначення мети використання певної форми висловлювання поглядів. Суд може обмежити певні види зібрань, якщо вони становлять загрозу національній безпеці чи громадському порядку [54, с. 147].

Судові рішення, які набрали законної сили, повинні захищати права, свободи чи законні інтереси, і їхнє невиконання тягне за собою відповідальність. Рішення про заборону мирних зібрань є прийнятним тільки в виняткових випадках, коли можливий еквівалентний захист іншого правового блага, і суддя повинен вибрати такий підхід, який мінімально обмежує право на свободу мирних зібрань [39, с. 315].

У судовій практиці зустрічаються ситуації, коли мирні публічні зібрання можуть бути заборонені через неможливість відповідних владних органів забезпечити належний громадський порядок під час їх проведення. Наприклад, Верховний Адміністративний Суд України (ВАСУ) вирішив залишити без змін рішення адміністративних судів першої та апеляційної інстанцій щодо обмежень у реалізації права на мирні зібрання під час проведення маршу-реквієму, мітингу-протесту та встановлення наметового містечка. Це було обумовлено тим, що організатор не врахував, що в той самий час і на тому ж місці планувалися урочистості з участю Президента України та інших посадовців, і для забезпечення належного рівня безпеки цих осіб та громадського порядку було залучено додатковий контингент правоохоронців, що робило неможливим одночасне забезпечення належного рівня обох заходів через обмежену кількість співробітників правоохоронних органів.

Підтверджуючи рішення суду першої інстанції, апеляційний адміністративний суд вказав на статтю 11 Конвенції, яка стверджує, що законні обмеження не повинні заважати праву на мирні зібрання осіб, які є частинами збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави [Конвенція про захист].

Важливо відзначити, що єдиним обґрунтуванням для прийняття рішення про примусове припинення або розпуск заходу є порушення організатором або учасниками правопорушень і злочинів, які становлять загрозу національній безпеці, громадському порядку та можуть завдати шкоди правам і свободам інших осіб. Це вимагає максимального збереження мирного характеру зібрання та врахування принципу співмірності при застосуванні заходів (наприклад, блокування, яке є припустимим з точки зору права на свободу мирних зібрань) [46, с. 460-468].

Процедура прийняття відповідного рішення передбачає аналіз ситуації на місці проведення зібрання, встановлення порушень організатором чи

учасниками обмежень, передбачених Конституцією України, а також системне порушення громадського порядку чи вчинення злочинних дій. Рішення може бути прийняте тільки у випадках, коли небезпека виникає від більше ніж одного учасника зібрання.

Зазначені заходи можуть включати обмеження реалізації права на мирні публічні зібрання (щодо часу, місця, форми, способу проведення, мети, висловлювань і лозунгів учасників, використання допоміжних засобів, таких як освітлювальна, звукопідсилювальна техніка і т.д.), заборону проведення запланованого заходу, або розпуск і примусове припинення заходу у випадках, коли існує реальна загроза національній безпеці, громадському порядку та правам і свободам інших осіб.

На сьогодні існує серйозна проблема у законодавчому врегулюванні права на свободу мирних зібрань. Дотепер органи державної влади та учасники заходів керуються лише ст. 39 Конституції України та міжнародними нормативно-правовими актами, такими як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Недолік чіткої гарантії використання нового спеціального закону лише на користь свободи мирних зібрань або проти неї є однією з причин цієї ситуації.

За даними Єдиного державного реєстру, з 2009 по 2015 роки суди обмежили проведення понад 1100 мирних зібрань на всій території України. Загалом, судову практику можна охарактеризувати як практику судових заборон, що пояснюється не тільки недосконалістю вітчизняного законодавства, а й пострадянським синдромом абсолютизації влади та недостатньою ефективністю нормативних заходів для запобігання її зловживанням. Це також відображається в значній кількості рішень Європейського суду з прав людини на користь позивачів з України.

В Щорічних доповідях Уповноваженого ВР з прав людини міститься повний перелік заборон на мирні зібрання за регіонами України. Ці постанови найчастіше надають оригінальні тлумачення конституційним та конвенційним термінам. У результаті цього виникає абсурдна ситуація в правовому полі країни, де владні органи та посадовці, маючи владні повноваження, використовують способи обходу закону, а учасники протестів відповідають позовами до судів, спричиняючи лише збільшення кількості подань на проведення зібрань. Притискання будь-якого конституційного права викликає протест, а якщо його пригнічують, то така ситуація може призвести лише до ще більших соціальних розбурювань. Невдача в досягненні вирішення в рамках внутрішнього правового поля змушує позивачів звертатися до міжнародної юрисдикції, яка має обов'язкову силу в Україні.

Першою справою громадянина України, яка розглядалася Європейським Судом з прав людини (ЄСПЛ) з питань порушення статей 11 та 7 Європейської Конвенції з прав та свобод людини, була справа "Веренцов проти України", подана у 2011 році. У своєму рішенні від 11 квітня 2013 року (заявка No 20372/11) ЄСПЛ визначив, що парламент України не ухвалив жодного закону, який регулював би порядок проведення мирних демонстрацій, хоча Конституція України чітко вимагає, щоб такий порядок був встановлений законом, тобто актом парламенту України. ЄСПЛ визнав порушення статті 11 Конвенції, вказавши на прогалину в законодавстві України, яка триває понад два десятиріччя, яка порушує права і свободи людини і громадянина. Судова практика вказує на недосконалість джерельної системи [84].

Якщо аналізувати практику ЄСПЛ проти України, то існують справи, пов'язані з Революцією Гідності, такі як "Дерев'янка проти України", "Сіренко проти України", "Луценко проти України", "Чернега та інші проти України", "Рабченюк проти України", "Шморгунов проти України", "Чумак проти України" і "Ігор Луценко проти України". З 2016 року не була подана жодна

справа проти України, і не було розглянуто жодної з раніше комунікованих справ.

Якщо Україна не врахує рекомендації ЄСПЛ, висловлені у справах "Веренцов проти України" та "Шмушкевич проти України", і не вирішить питання системно, шляхом прийняття спеціального закону або додатка до існуючого закону, що містить ефективний механізм реалізації конституційного права та запобігання обходу закону і зловживання владою, позитивні рішення ЄСПЛ на користь позивачів можуть продовжити виснажувати українську економіку. На даний момент існують два таких рішення, і, з огляду на судову практику ЄСПЛ, їхнє число може лише збільшуватися. З січня 2016 року набуло чинності рішення ЄСПЛ у справі "Карп'юк та інші проти України" щодо кампанії "Україна без Кучми". На лютий 2017 року Комітет Міністрів Ради Європи очікує від України план дій щодо виконання цього рішення.

Висновки до розділу 3

Заборона проведення мирних зібрань під час військового стану є надзвичайним заходом, який може бути введений у країні в разі загрози національній безпеці або оголошення війни. У військових обставинах, коли влада вживає заходів для захисту країни, часто вводяться обмеження на особисті та громадські права, включаючи право на мирні публічні зібрання.

Основні підстави для заборони зібрань під час військового стану включають:

1. В умовах загрози національній безпеці заборона мирних зібрань може обґрунтовуватися необхідністю уникнення ризику для громадської безпеки та порядку.

2. Влада може вважати, що проведення масових заходів може призвести до загострення ситуації, викликати непокій або використовуватися противниками для провокацій.

3. Військовий стан часто супроводжується контролем за інформацією, і заборона зібрань може використовуватися для управління потоком інформації та уникнення дезінформації.

4. Заборона мирних зібрань може також спрямовуватися на збереження стабільності та дієздатності влади в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

5. Влада може стверджувати, що заборона зібрань призначена для захисту громадян від можливих загроз чи актів тероризму.

Заборона мирних зібрань під час військового стану має бути обґрунтованою, тимчасовою та спрямованою виключно на збереження безпеки та порядку в умовах кризи. Однак це також може породжувати питання щодо обмеження основних прав громадян і вимагати уважного балансу між безпекою та збереженням громадянських свобод.

Узагальнення судової практики та нормативно-правового регулювання вивело на передній план певні проблематичні аспекти, які слід враховувати в майбутньому законі та інших правових актах, що регулюють виконання права на мирні публічні зібрання:

1) "Юридична термінологія:"

— відсутність узагальнюючого терміну, що охоплює різні форми мирних зібрань, створює труднощі при застосуванні законодавства до нових форм публічних заходів (флешмобів, масових прогулянок, політконцертів тощо), які складно визначити згідно з Конституцією України.

— відсутність чіткого визначення терміну "учасник мирного публічного зібрання" створює проблеми кваліфікації, оскільки не визначено, чи включають цей термін журналісти, правозахисники чи прості перехожі.

2) “Критерії відповідальності:”

— законодавство повинно відповідати принципам верховенства права та міжнародним стандартам прав людини, не встановлюючи відповідальність за дії, що дозволені міжнародним правом.

— відповідальність повинна бути пропорційною і відповідною вчиненим діям, передбачуваною та чіткою для громадян.

3) “Встановлення адміністративної відповідальності:”

— зокрема, визначення відповідальності за проведення мирного публічного зібрання з метою пропаганди ворожнечі та дискримінації.

— визначення відповідальності організаторів за неповідомлення про проведення зібрання та за порушення умов його проведення.

Такі огляди спрямовані на створення прозорого та справедливого законодавчого середовища для реалізації права на мирні публічні зібрання відповідно до конституційних принципів та міжнародних стандартів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження було виокремлено ряд висновків, серед яких наступні положення.

Масові збори, мітинги, вуличні походи та демонстрації, а також їх організація, є конституційно визначеними формами мирних зібрань, і цей перелік не є вичерпним, оскільки відповідні норми не зазнали змін з часу їх внесення до Основного закону. Таким чином, право на мирні зібрання розповсюджується на різноманітні форми цих подій.

Мирні зібрання можуть приймати різні форми, такі як протестні чи непротестні, а також поділятися за метою на політичні, культурні, суспільні та інші. Однак їхня основна мета полягає в привертанні уваги до суспільно важливих питань.

Під мирними зібраннями розуміється добровільне, відкрите, безоплатне та прилюдне зібрання неозброєних осіб, спрямоване на об'єднання громадян та їх об'єднань для вирішення суспільно важливих питань державного чи місцевого значення в межах чинного законодавства.

Специфіка права на збори, мітинги, походи та демонстрації полягає в сукупності правових норм, які визначають та регулюють відносини між суб'єктами права під час їх реалізації, дотримуючись встановлених законом цілей, форм та порядку. Об'єктом є сукупність правових відносин, що виникають при реалізації конституційного права на мирні публічні зібрання, а метою може бути формування громадської думки, реакція на дії посадових осіб чи вирішення конкретних питань.

Стандарти України з мирних зібрань враховують міжнародні норми, що регулюють це право. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та стежить за судовою практикою, що дозволяє узгоджувати

національне законодавство з європейськими стандартами щодо права на мирні публічні зібрання.

Обґрунтована необхідність введення нового терміну "право на мирні публічні зібрання" як узагальнюючого поняття для всіх форм зібрань. Запропоновано визначити його як відкрите, мирне та доступне кожному вираження колективної думки з будь-яких суспільних питань. Це має на меті привернення уваги громадськості, органів влади чи місцевого самоврядування до конкретної проблеми, висунення вимог або висловлення підтримки або осуду рішень влади. Право на мирні публічні зібрання може здійснюватися через різні організаційні форми та може включати в себе використання агітації та технічних засобів фізичними особами, політичними партіями, громадськими або релігійними об'єднаннями.

Правове регулювання права на мирні зібрання включає комплекс норм, які визначають організацію та проведення таких зібрань. Норми і правила повинні мати послідовність та узгодженість, спільні принципи та критерії використання. Україна наразі має неодноразові заклики до створення цілісного, узгодженого режиму для регулювання мирних зібрань, який визначав би чіткі межі їх застосування. Пропонується прийняття спеціального закону, який би включав визначення термінів, класифікації, критеріїв розмежування, а також механізми управління ризиками, пов'язаними з проведенням мирних зібрань. Зазначається, що відсутність чинного закону про мирні зібрання створює прогалину у законодавстві, що може призводити до звернень громадян до суду для захисту їхніх прав.

Досліджено компетенцію органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні, визначено, що органи державної влади мають конституційні повноваження з урахуванням принципу субординації. Зазначено, що гарантом прав і свобод є держава, що реалізується через систему органів державної влади та місцевого самоврядування.

Судова практика в Україні свідчить про неприпустимість обмеження права на проведення публічних заходів лише з метою раціональної організації діяльності владних органів. Однак, недосконалість законодавчої бази призводить до неоднозначності і непослідовності рішень національних судів у справах, пов'язаних із здійсненням права на мирні зібрання.

Система захисту права на мирні зібрання в Європейському Союзі включає нормативне забезпечення на рівні Хартії основних прав ЄС та Європейської конвенції про захист прав людини. Європейський суд з прав людини послідовно застосовує ці принципи в своїх рішеннях, що сприяє розвитку єдиної практики забезпечення свободи мирних зібрань в країнах Європи.

У системі судів Європейського Союзу, які розглядають питання захисту прав людини, включаючи право на мирні зібрання, знаходяться національні суди країн-членів, суди самого Європейського Союзу, а також Європейський суд з прав людини, що входить у структуру Ради Європи. Аналіз рішень останнього свідчить про послідовне втілення основних міжнародно-правових принципів свободи мирних зібрань та формулювання правової позиції з різних питань цієї сфери.

Зокрема, обмеження зібрань повинні бути пропорційні визначеним цілям, і такі обмеження повинні застосовуватися лише в необхідному обсязі для забезпечення загального блага та порядку у громадськості. Європейський суд з прав людини формулює широкий спектр принципів та умов для повноцінної реалізації свободи мирних зібрань. Відзначається, що базові стандарти, визначені у рішеннях Суду, не є вичерпними, і у нових постановках Суд продовжує розширювати та уточнювати їх відповідно до розвитку суспільства та змін у європейському публічному порядку.

Мінімальні стандарти свободи мирних зібрань, які визначені практикою Європейського суду з прав людини, узагальнені в Керівних принципах зі

свободи мирних зібрань, прийнятих Організацією з безпеки і співробітництва в Європі. Ці принципи надають рекомендації щодо забезпечення свободи зібрань, а рішення Європейського суду є обов'язковими, а невиконання їх може призвести до визнання порушення прав людини з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 28 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.07.2023).
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав та основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. №40. Ст.263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 12.07.2023).
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 12.07.2023).
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII : станом на 1 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
5. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР : станом на 17 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-вр#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

7. Про внесення змін до Закону України "Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань": Закон України від 16.01.2014 р. № 731-VII : станом на 28 лют. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-18#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

8. Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань : Закон України від 29.01.2014 р. № 737-VII : станом на 28 лют. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-18#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

9. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII : станом на 14 трав. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII : станом на 2 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

11. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.07.2023).

12. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.07.2023).

13. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI : станом на 1 січ. 2022 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

14. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 5 жовт. 2023 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

15. Про автомобільні дороги : Закон України від 08.09.2005 р. № 2862-IV : станом на 19 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

16. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

17. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

18. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 9 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 12.07.2023).

19. Про столицю України - місто-герой Київ : Закон України від 15.01.1999 р. № 401-XIV : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

20. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

21. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

22. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 12.07.2023).

23. УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №64/2022 – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 12.11.2023).

24. Алоян А.М., Егліт В.І. Правове регулювання охорони громадського порядку // Правове регулювання охорони громадського порядку. Москва, 1987. С. 38–39.

25. Білаш О.В. Питання законодавчого врегулювання мирних зібрань в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Випуск 71. С. 216–221.

26. Денісова М. М. Правове забезпечення реалізації конституційного права на мирні зібрання в Україні // Дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / М. Денісова. – Харків, 2010.

27. Дряпіка М. Мітингова квота : Запропонований Президентом законопроект щодо проведення зборів і демонстрацій обмежує конституційні права громадян / М. Дряпіка // Без цензури. – 2004. – 18-24 червня. – С. 10

28. Клименко О.І. Конституційне право громадян на мирні зібрання та його забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук/ спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2014. 20 с.

29. Колісник О. В. Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Чернівці, 2008. С. 46-51.

30. Кузніченко С.О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 1(2). С. 32–36

31. Куйбіда Р.О. Свобода мирних зібрань в адміністративному судочинстві: загальні тенденції судової практики // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2011. № 89. С. 55

32. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України: Теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991–2004 рр.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Київський ун-т права. Київ, 2005. С. 189–202.

33. Лемішко Ю.М. Конституційно-правові основи участі громадян України у масових публічних заходах: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02; Національна юридична академія наук України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. С. 19.

34. Ляхівненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. Держава і право. 2011. Вип. 51. С. 666- 672.

35. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань. Теорія та практика. Київ: «ВАІТЕ», 2015. С. 172.

36. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. 200 000 слів. Т.1 А-К / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2008. 926 с.

37. О порядке организации и проведения собраний, митингов и демонстраций в СССР: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 28 июля 1988 г. № 9306 // Ведомости Верховного Совета Союза ССР. – Офиц. изд. – 1988. – № 31. – Ст 504.

38. Онищенко С.М. Особливості реалізації права на свободу мирних зібрань в умовах проведення операції об'єднаних сил. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 4. С. 140–143.

39. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права навч. посібник/ за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К.: Старий світ, 2006. 576с.

40. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. Национальный юридический журнал: теория и практика. № 3 (7) 2014. С. 263-269.

41. Святненко А.П. Конституційне право на свободу мирних зібрань в європейських державах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки / відп. ред. І.С. Гриценко; ред. кол.: Р.А. Майданик, О.В. Клепікова, В.С. Щербина [та ін.]. Київ, 2016. Випуск 2 (103). С. 87– 95.

42. Святненко А.П. Обмеження мирних зібрань: Україна та міжнародний досвід // Науковий журнал: право і суспільство. 2014. № 4. С. 50–56.

43. Святненко А.П. Право на свободу мирних зібрань в державах-членах Європейського Союзу // Альманах права. Право і прогрес: складові забезпечення в сучасних умовах. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. Випуск 7. С. 358–362.

44. Святненко А.П. Право на свободу мирних зібрань у міжнародному законодавстві // Альманах права. Людиноцентризм у праві: теоретико-прикладні засади. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. Випуск 8. С. 371–375.

45. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): учебник. Х.: Эспада, 2007. 840 с

46. Тимошук В.П. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України. К.: Факт, 2003. 496 с.
47. Шевченко А.Є. Реалізація конституційного права на мирні зібрання в Україні: монографія / А. Є. Шевченко, М. М. Денісова, О. С. Денісова. Донецьк: Ноулідж (Донецьке відділення), 2011. 137 с.
48. Шевчук С. Свобода вираження поглядів: практика Європейського Суду з прав людини у порівняльній перспективі. Київ: Вид-во «Реферат», 2005. С. 192.
49. Шкребець Є. Ф. Адвокатура України: адміністративно-правове забезпечення діяльності на сучасному етапі дис. ... канд. юрид. наук/ спеціальність - 12.00.07. Харків, 2016. 220 с.
50. Юридична енциклопедія: в 6 т./ редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998-2004. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.
51. Ярмол Л., Грицишин В. Реалізація права на мирні зібрання в Україні в період війни. Незалежність України: права людини та національна безпека: збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 травня 2022 року) / Національний університет «Львівська політехніка»; упоряд. Л.В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. С. 240–242.
52. Case of «Bączkowski and others v. Poland» (application no. 1543/06), 3 May 2007. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/>. (дата звернення: 12.07.2023).
53. Schwabe and M.G. v. Germany, рішення від 1 грудня 2011 р. URL: <http://www.hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#>. (дата звернення: 12.07.2023).
54. Versammlungsrecht in der kommunalen Praxis: Grundlagen – Eingriffsnormen – Rechtsschutz / Matthias Hettich. Berlin: Schmidt, 2003. URL: http://www.vasu.gov.ua/sudovapraktika/uzagalnennya/dov_mirn_zibr/.

55. Діяльність військових адміністрацій – відповіді на запитання громад. *Децентралізація* в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/15305> (дата звернення: 12.11.2023).

56. Довідка ВАСУ щодо вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами законодавства під час розгляду та вирішення впродовж 2010 – 2011 років справ стосовно реалізації права на мирні зібрання (збори, мітинги, походи, демонстрації тощо). URL: <https://tinyurl.com/4bnnudk6>

57. Інформація щодо організації та проведення мирних заходів. *Шосткинська міська рада*. URL: <https://shostka-rada.gov.ua/informatsiya-shhodo-organizatsiyi-ta-provedennya-myrnyh-zahodiv/> (дата звернення: 12.07.2023).

58. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

59. Мельник Р. С. Аналіз проектів законів України про мирні зібрання крізь призму європейської юридичної традиції. Журнал східноєвропейського права. No 4. 2014. С.4-15. URL: <https://tinyurl.com/tjmhyjp9> (дата звернення: 12.07.2023).

60. Мельник Р.С. Обмеження права на свободу мирних зібрань: сутність та умови реалізації. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-13-2015/item/484-obmezhenniapravana-svobodu-myrnykh-zibran-sutnist-ta-umovyrealizatsii>

61. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (дата звернення: 12.07.2023).

62. Порядок організації та проведення недержавних масових громадських заходів у Києві.

URL: https://kyivcity.gov.ua/publiczna_informatsiia_Tag_166122/poryadok_organizatsii_ta_provedennya_nederzhavnikh_masovikh_zakhodiv_religiynogo_kulturno-prosvitnitskogo_sportivnogo_vidovischnogo_ta_inshogo_kharakteru_v_misti_kiyevi/poryadok_provedennya_masovikh_zakhodiv/ (дата звернення: 12.11.2023).

63. ПОРЯДОК проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii-kyivskoї-oblas.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).

64. Постанова від 25.09.2007 № 4/50. *LIGA:ZAKON*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO3223> (дата звернення: 12.11.2023).

65. Постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду від 25.02.2016 р., справа № 127/26424/15-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56222818>

66. Постанова Вінницького міського суду від 17.12.2015 р., справа № 127/26424/15-а. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/54503287>.

67. Постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду №10178781 від 14 квітня 2010 року, щодо справи №18274/09. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10178781>.

68. Постанова Херсонського окружного адміністративного суду № 2-а2651/12/2170 від 18 вересня 2012 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26124845>

69. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Верхов. Суду України від 01.11.1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

70. Про затвердження Положення про проведення масових заходів у місті Дніпропетровську : рішення виконкому міської ради від 10 серпня 2008 р. № 1966 [URL: <http://www.rada.dp.ua/pol2207.html> (дата звернення: 12.11.2023).

71. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР : Указ Органів влади СРСР від 28.07.1988 р. № 9306-XI : станом на 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9306400-88#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

72. Про порядок розгляду звернень з питань проведення недержавних масових заходів у м. Запоріжжі - Офіційний сайт Запорізької міської ради. *Офіційний сайт Запорізької міської ради*. URL: <https://zp.gov.ua/uk/documents/item/6887> (дата звернення: 12.11.2023).

73. Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР : Постанова Верхов. Ради України від 12.09.1991 р. № 1545-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1545-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

74. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. URL: <http://www.judges.org.ua/article/dig3623.htm>. (дата звернення: 12.07.2023).

75. Рада оборони області затвердила Порядок проведення масових заходів на період дії воєнного стану. *Головна*. URL: <https://varash-rada.gov.ua/ofitsijna-informatsiya/7889-rada-oborony-oblasti-zatverdyla-poriadok-provedennia-masovykh-zakhodiv-na-period-dii-voiennoho-stanu> (дата звернення: 12.11.2023).

76. Редакція Т. У Хмельницькій області заборонили проводити масові заходи: що відомо. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/u-hmelnickiy-oblasti-zaboronili-provoditi-masovi-zahodi-scho-vidomo-2159059.html> (дата звернення: 12.11.2023).

77. Реєстр постанов адміністративних судів за позовами про заборону мирних зібрань за 2012 рік. URL: <http://old.pravo.org.ua/component/content/article/163-maxwidth/2012-04-21-15-17-54/911-reiestr-postanov-u-spravakh-pro-zaboronumyrnykh-zibran-za-2012-rik.html>.

78. Реєстр постанов адміністративних судів за позовами про заборону мирних зібрань за 2013 рік. URL: <http://old.pravo.org.ua/component/content/article/163-maxwidth/2012-04-21-15-17-54/1311-reiestr-sudovykh-rishen-u-spravakh-prozaboronu-myrnykh-zibran-za-2013-rik.html>.

79. Реєстр постанов адміністративних судів за позовами про заборону мирних зібрань за 2014 рік. URL: <http://old.pravo.org.ua/component/content/article/163-maxwidth/2012-04-21-15-17-54/1620-reiestr-sudovykh-rishen-za-2014-rik.html>.

80. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 1966 р. № 41/120 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/41/120>. (дата звернення: 12.07.2023).

81. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій): Рішення Конституц. Суду України від 08.09.2016 р. № 6-пп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-16#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

82. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне

сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання): Рішення Конституц. Суду України від 19.04.2001 р. № 4-пп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

83. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>.

84. Справа «Веренцов проти України» (Заява № 20372/11): Рішення Європ. суду з прав людини від 11.04.2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text (дата звернення: 12.11.2023).

85. Справа «Карпюк та інші проти України» (Заяви №№ 30582/04 і 32152/04): Рішення Європ. суду з прав людини від 06.10.2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b10#Text (дата звернення: 12.11.2023).

86. Статут Тернопільської міської територіальної громади. ternopilcity.gov.ua. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/normative-documents/statut-gromadi-mista-ternopolya/> (дата звернення: 12.11.2023).

87. Стратегія ОБСЄ з протидії загрозам безпеці та стабільності в XXI столітті прийнята 01.12.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_705#Text. (дата звернення: 12.07.2023).

88. Ухвала Вищого адміністративного суду України №15594885 від 14 квітня 2011 року, щодо справи № К-7245/09-С. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15594885>

89. Ухвала Вищого адміністративного суду України №16785977 від 7 червня 2011 року, щодо справи № К/9991/13312/11-С. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/16785977>.

90. Ухвала Вищого адміністративного суду України №9818152 від 25 травня 2010 року, щодо справи №К-1761/09-С. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/9818152>.

91. Ухвала Вищого адміністративного суду України реєстраційний номер в ЄДРСР - 16785977. Ухвала ВАСУ № К/9991/39271/12 від 23 січня 2013 р. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1361255892.pdf>